

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

K estetice Františka Palackého

Veronika Berkyová

**Bakalářská práce
2009**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika BERKYOVÁ**

Studijní program: **B6101 Filozofie**

Studijní obor: **Filozofie**

Název tématu: **K estetice Františka Palackého**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se soustřeďuje na estetiku u Františka Palackého, který ve své koncepci navazuje na klasické německé myslitele, ale i na britské empiristy. Věnuji se především jeho pojetí krásy a myšlence o založení estetiky jako samostatného vědního oboru.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PALACKÝ, F.Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery. In: Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý. Praha, nakladatelství L. Mazáč, 1941.

PALACKÝ, F.Přehled dějin krásovědy a její literatury. In: Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý. Praha, nakladatelství L. Mazáč, 1941.

MAJOR, L.Palackého krásověda a německá klasická filozofie. In: Acta Universitatis Carolinae, PEH 1, SP IX, 1986, str. 13-25.

PATOČKA, J.Češi II. Praha, Oikoymenh, 2006 (vybrané kapitoly).

PALACKÝ, F.An Historical Survey of the Science of Beauty and the Literature on the Subjekt, /ed. T.Hlobil/, Olomouc 2002.

PEŠKOVÁ, J.Role vědomí v dějinách. Praha, NLN, 1998 (vybrané kapitoly).

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Vlastimil Zátka, CSc.
Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

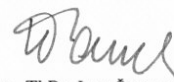
Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na mojí práci vztahují autorská práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2009.

Veronika Berkyová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce panu PhDr.Vlastimilu Zátkovi, CSc. za podnětnou a motivující spolupráci, ochotu a podporu, především za cenné rady a odbornou pomoc při vypracování této bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o teorii estetiky Františka Palackého, především se zaměřuje na rozbor díla *Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery*, které obsahuje základ Palackého teorie estetiky. Dále se věnuje Palackého koncepci vybudování a ospravedlnění estetiky jako samostatné vědní disciplíny. Práce se soustřeďuje na Palackého jako na jednoho z prvních myslitelů, kteří začali navrhnout teoretický systém estetiky jakožto nezávislé vědní disciplíny. Palacký usiloval o vytvoření důsledné metodologie estetiky. Bakalářská práce také analyzuje základní aspekty a důležité pojmy Palackého estetiky. V tomto ohledu se zaměřuje na dva pilíře Palackého estetiky: a) antropologické hledisko, b) psychologické hledisko. V práci je věnována pozornost otázce estetické výchovy v životě člověka. Palacký pomocí estetiky usiloval o zdokonalení lidstva k jeho mravnější a svobodnější podobě. Jedna z nejvýznamnějších osobností české filosofie 19. století, František Palacký akcentuje nutnost vzdělávání lidí v problematice estetiky (krásy a umění), aby tak mohli naplnit své pravé lidství, prostřednictvím nové filosofické disciplíny. V práci je zdůrazněn Palackého humanismus.

Klíčová slova: František Palacký, estetika, metodologie vědy, krása, výchova, humanismus

Abstract

The BA study deals with František Palacký's theory of aesthetics, first of all it aims at an analysis of *Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery*, which contains foundation of Palacký's theory of aesthetics. Beside this it attends to the Palacký's conception of establishment and justification of the aesthetics as an independent academic discipline. The paper focuses on Palacký as one of the first theoretic who started to outline the theoretical framework of aesthetics as an independent academic discipline. Palacký promoted a consistent methodology of aesthetics. The BA thesis attempts to analyze some fundamental aspects and relevant ideas of Palacký's theories in aesthetics. In this perspective, it targets two pillars of Palacký's aesthetics: a) the anthropological side, b) the psychological side. In this work attention is paid to the questions of aesthetic education in human life. By the use of aesthetics Palacký attempted to an improvement of mankind into a higher moral and more free form. One of the most representative personalities of the 19th century Czech philosophy F. Palacký emphasized the necessity of educating people concerning problems of the aesthetics (beauty and arts), so as to fulfill their true humanity, through the new philosophical discipline. In work is accented the humanism of Palacký.

Key words: František Palacký, aesthetics, methodology of scholarship, beauty, education, humanism

Obsah

Úvod	9
1. Význam Františka Palackého v době Národního obrození	11
2. Obecné založení Palackého estetiky	14
2.1. Antropologický základ Palackého estetiky.....	14
2.2. Psychologický základ Palackého estetiky	22
2.2.1. „Citelnost“, „poznávajícnost“, „snaživost“	26
3. Estetika jako věda (metodologie a oprávněnost estetiky jako vědy).....	30
4. Humanismus v Palackého <i>Krásovědě</i>	40
Závěr	44
Bibliografie.....	45

Úvod

Předložená bakalářská práce se zabývá estetikou Františka Palackého, soustřeďuje se na úsilí, které Palacký vynaložil ve snaze vypracovat a ospravedlnit estetiku jako vědní disciplínu. Jejím cílem je podat základní aspekty Palackého estetiky. Práce analyzuje Palackého dílo *Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery* a snaží se o zhodnocení Palackého specifického pojetí estetiky a vyzdvihnutí základních pojmů Palackého estetiky. V této práci je také věnována pozornost roli výchovy v životě člověka, jak ji rozuměl Palacký. Dalším tematickým okruhem je otázka, jak může estetická výchova přispět ke zdokonalení lidstva, proč je třeba se vzdělávat v estetice, jak estetika pomáhá v rozvoji osobnosti a lidské přirozenosti.

František Palacký je významnou osobností českých dějin. Celý svůj život věnoval pomoci českému národu, aby se mohl stát samostatným a plnoprávným státem v rámci Evropy. Františku Palackému se připisuje význačná zásluha, že je jedním z prvních myslitelů, kteří se začali zabývat estetikou jako samostatnou vědní disciplínou jak v českém prostředí, tak v Evropě. Bohužel, jeho práce o estetice nebyla dokončená a nebyla ani dostatečně zhodnocená jeho současníky. Palacký se snažil svou teorií estetiky přispět k rozvoji národa a zdokonalení jeho občanů, avšak nikdo v Čechách nepokračoval v Palackého projektu vytvořit pomocí estetiky mravnější a svobodnější lidstvo.

Palackého k napsání práce o estetice nevedl jen vědecký zájem, její hlavní úkol viděl v proměně společnosti do dokonalejší a morálnější podoby. Prostřednictvím jeho díla měli být lidé vzděláni v otázkách krásy a umění, aby tak mohli naplnit své humánní poslání na zemi, stát se dokonalejšími, a tak se přiblížit k Bohu, svému nejdokonalejšímu stvořiteli. V duchu protestantské víry nacházel smysl života v naplnění obrazu božího na zemi. Stále však reflektoval rozdílnost lidské a božské podstaty, cílem člověka má být naplnění pravého lidství.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole práce čtenáře seznamuje s životem a dílem Františka Palackého a jeho přínosem pro český národ. První kapitola se dále zabývá dobou Národního obrození a možností existence filosofie v českém prostředí v této době.

V druhé kapitole práce rozebírá dva základní pilíře pro vybudování Palackého estetiky. Palackého pojetí estetiky je založeno na antropologii, která se snaží popisovat přirozenost člověka a jeho postavení ve světě. Důležitým pojmem antropologického

založení estetiky je Palackého termín „božnost“, který je detailně analyzován. Dalším pilířem je psychologický základ estetiky, neboť porozumění lidské duši je základem porozumění kráse a umění. Podle Palackého je to právě lidská duše, která krásné předměty vnímá a hodnotí je.

Třetí kapitola práce se zaměřuje na Palackého ospravedlnění estetiky jako vědy. Zabývá se Palackého úsilím o vytvoření metodologie estetiky a jeho vymezením estetiky jako autonomní vědní disciplíny.

Čtvrtá kapitola se věnuje myšlence humanismu, která je ústředním tématem celého Palackého díla. Vyzdvihuje úlohu výchovy a vzdělání v rozvoji společnosti. V této kapitole jsou analyzovány důvody, které vedly Palackého k napsání práce o estetice. Kapitola se dále věnuje Palackého pojetí filosofie.

V závěru práce jsou rekapitulovány základní myšleny Palackého estetiky a ukázán jejich význam pro současnost.

1. Význam Františka Palackého v době Národního obrození

František Palacký (1798-1876) se narodil na Valašsku v protestantské rodině. Stal se jedním z nejdůležitějších politicky činných lidí a organizátorů společenského a kulturního života v období Národního obrození v Čechách.¹ Právě v této epoše se objevuje otázka, zda je český jazyk schopen vyjádřit a formulovat filosofické myšlenky. Začal se řešit problém, zda se na české půdě může rozvíjet moderní civilizace a kultura zprostředkovaná českým jazykem.² Právě tento myslitel dokazuje schopnost českého jazyka pracovat s pojmy a teoretickými problémy. Palackého filosofie a práce o estetice byly prvním smělym a zdařilým pokusem vytvářet a pěstovat novodobou filosofii českým jazykem. Palacký svou filosofickou činností přesvědčil, že lze českým jazykem vykládat nejtěžší filosofické problémy, zachytit abstraktní pojmy a vyjádřit jemné odstíny myšlenky. Také se snažil artikulovat složité filosofické problémy českými jazykovými prostředky a vytvořit pro filosofickou nauku adekvátní českou terminologii.³

Na počátku 19. století se v Čechách vytvářela terminologie pro různé vědecké disciplíny, jako je filosofie, historie, psychologie a estetika. V tomto období se rozvíjelo odborné bádání v těchto oborech. Palacký je nejvíce známý v oboru historie díky jeho monumentální práci *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě*. V mládí, předtím než se rozhodl věnovat psaní historie, se však systematicky zabýval literární kritikou a filosofií, obzvláště estetikou; jeho největší zájem o tento předmět byl v letech 1819-23.⁴ Nalezl inspiraci během svých studií na Protestantském latinském gymnáziu v Bratislavě,

¹ Zde je nutné blíže určit, co filosofie pro Čechy znamenala během Národního obrození. Dle Jaroslavy Peškové v 18. a 19. století měla česká společnost mnoho filosoficky vzdělaných lidí v elementárním i profesionálním smyslu. Filosofie byla tak specializovaná a náročná, až se zdálo, že její smysl není vhodný pro rozvoj moderní české společnosti a realizaci jejích zájmů. Soudilo se naopak, že filosofie postupuje proti národnímu obrození, je to záležitost německá a nelidová, a to bylo v rozporu s českým úsilím o rozvoj národa. Filosofie se brala jako nepotřebná a nesrozumitelná. Vytvořilo se povědomí filosofie jako něčeho cizího proti zdravému českému rozumu a zájmům lidových vrstev. V Čechách nebyla filosofická tradice nijak zvlášť silná, filosofie se rozvíjela ve spolupráci s jinými vědními disciplínami. Srovnej. PEŠKOVÁ, J. *Role vědomí v dějinách*. Praha : NLN, 1998, s. 78.

² Srovnej. Tamtéž, s. 77-93.

³ Srovnej. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Devatenáctý díl*. Praha : Vydavatelství a nakladatelství J. Otto, 1902, s. 39-73. V roce 1827 vydává Palacký v Časopisu Českého Musea *Okus české terminologie filosofické, obzvláště krásovědné*, kde se snaží vysvětlit některé filosofické termíny.

⁴ Palacký také vytvořil *Přehled dějin estetiky a její literatury*, který byl otištěn 1823 v Kroku. Česká estetika, která se teprve rozvíjela, si zajistila přední místo v evropském dějepisectví estetiky. Palacký se zasloužil o první historické zpracování evropského estetického myšlení a vytvoření metodologie pro estetickou historiografii. Byl průkopníkem, avšak byl zapomenut. V celém jeho díle se objevuje myšlenka filosofie dějin. Palacký po dějepisectví estetiky žádal vyšší poznávací a hodnotící stanovisko. Je třeba mít neustále na mysli pojem předmětu dějepisného zkoumání, důležité je utřídění materiálu, jeho analýza a zhodnocení. Palacký se svým myšlením zasloužil o poznání podstaty historické pravdy. Srovnej. KUHN H., GILBERTOVÁ K. E. *Dějiny estetiky*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, s. 459.

kde v letech 1816-18 navštěvoval hodiny estetiky, etiky, pedagogiky a psychologie. Estetika jako samostatná filosofická disciplína byla založena Alexandrem Gottliebem Baumgartenem roku 1750 jeho dílem *Aesthetica*.⁵ Palacký pro termín estetika vytváří nový český pojem „krásověda“.⁶

Palacký se věnoval politice a usiloval o probuzení národa. Palacký si pro kultivaci národa vybral estetiku, protože nejvíce obohacovala jeho duševní život. Ve svém počínání byl nejvíce ovlivněn myšlenkou humanismu. Humanistickou vizí byl svobodný harmonický člověk žijící v humánní společnosti. Novohumanistická koncepce výchovy byla v pozadí Palackého úvah, když v mládí promýšlel svůj životní úkol a svou účast na dalším směřování svého národa. Palacký byl ve své filosofické koncepci značně ovlivněn Schillerem, především jeho humanistickými snahami spojit estetiku s etikou. Člověk by se měl stát svobodnou a harmonickou bytostí. Palacký se shodoval s Friesem, jiným významným myslitelem oné doby, v otázkách výchovy společnosti. Výchova má obsáhnout všechny sféry života člověka, vypěstovat v něm harmonicky všechny kladné síly a spojit schopnosti v jediný celek, v krásnou duši, a tak připravit podmínky pro vznik harmonické společnosti. Palacký po celý život promýšlel, jak by prospěl společnosti. Na základě těchto úvah projektoval koncept výchovy národa prostřednictvím umění, dějin a politiky ke svobodě a lidskosti a tento projekt uskutečňoval po celý život.⁷

V duchu těchto snah Palacký zamýšlel napsat rozsáhlou práci nazvanou *Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery*, jejímž studiem se zabývá tato práce. Palacký měl v úmyslu napsat soubor pěti knih o estetice, kráse a umění, avšak knihy napsal pouze tři, druhou knihu nedokončil a ve třetí napsal v nárysu pouze úvod a osnovu. Palackého estetika představuje zajímavý a pozoruhodný pokus o vytvoření moderní teorie estetiky. Palackého *Krásověda* neměla ve své době ohlas, i když byla právě pro jeho dobu

⁵ Termín estetika byl založen A. G. Baumgartenem, který vychází z tradičního rozlišení mezi noéta a aisthéta. Ve spise *Aisthetica* považuje aisthéta za skutečné poznání, ale senzitivní. Svým smyslovým charakterem, k nim mají patřit obrazy, které vytváří umění, z nich může vycházet filosofická věda, pokud o umění uvažuje filosof. Vytvořil nové slovo pro označení nového oboru filosofického a vědeckého zkoumání umění a krásy. Srovnej. SOURIAU,É. *Encyklopedie estetiky*. Praha : Victoria Publishing, 1994, s. 242.

⁶ Srovnej. PALACKÝ, F. *František Palacký. An Historical Survey of the Science of Beauty and the Literature on the Subject*. Editor. HLOBIL, T., překladaťelé PATON, D. & M., Olomouc : Univerzita Palackého, 2002, s. XI-LIV.

⁷ Srovnej. ZUMR, J. „Novohumanistická složka Palackého filosofie“. In ŠMAHEL F. a DOLEŽALOVÁ E. (editoři), *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*, Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 73-79.

určena a neměla své pokračovatele. Palackého osnova pro třetí knihu nedala podnět k žádné další estetické koncepci.⁸

Palacký napsal *Krásovědu* v Bratislavě (1819-1823) a po přestěhování do Prahy v březnu 1823 se už nikdy k estetice nevrátil a začal se věnovat historii. Ačkoliv je *Krásověda* dílo neúplné, patří podle Ladislava Majora k vrcholům české filosofické literatury 19. století. Mezi českými autory v tomto období nelze najít nic rovnocenného. V *Krásovědě*, i když tomu název napovídá, nejde o čistě estetické studie. Palacký se ve své filosofii estetiky inspiroval myšlenkami německého transcendentálního idealismu z přelomu 18. a 19. století u myslitelů, jako byli I. Kant a jeho následovníci J.G. Fichte, F. Schiller, J. F. Fries. Palacký sice navazuje na Kanta, ale odmítá jeho striktní racionalismus. Palackého filosofické promyšlení získává nový a zajímavý aspekt díky jeho teorii citu. „*Palackého potřeba korigovat racionalismus Kantovy a Fichtovy filosofie, doplnit jej romantickou citovostí, prýštila – stejně jako u Freise – z hluboké evangelické nábožnosti, v níž byl vychován.*“⁹ Zde je třeba zmínit, že vzdělání čeští myslitelé formulovali svá stanoviska na základě promyšlení soudobé filosofické problematiky. Inspirovali se při formulaci konkrétních otázek, ale nechali je však stranou tam, kde se jejich vlastní řešení ubíralo jinými cestami a vraceli se k nim, kde názory ostatních byly přínosné i pro jejich aktuální stanovisko. V 19. století se v dílech často užívala forma nepřímé citace. Citovalo se bez uvedení autora, často se mohl význam posunout jinam. Čeští vzdělanci studovali díla v originále a neuvědomovali si tuto jazykovou stránku věci.¹⁰

⁸ Srovnej. ŠMAHELOVÁ, H. „Hermeneutické aspekty v Palackého *Krásovědě*“. In ŠMAHEL, F. a DOLEŽALOVÁ, E. (editoři), *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*, Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 21-29.

⁹ MAJOR, L. „Palackého krásověda a německá klasická filozofie“. In *Acta universitatis carolinae. Philosophica et historica 1.: Studia Phlisophica IX.*, Praha : Univerzita Karlova, 1986, s. 16.

¹⁰ Srovnej. PEŠKOVÁ, J. *Role vědomí v dějinách*. Praha : NLN, 1998, s. 77-93.

2. Obecné založení Palackého estetiky

Palacký se snaží svou estetiku založit na psychologii a antropologii, bez těchto základů není možné vytvořit estetickou nauku. Když se chce zabývat pojmem krásy, musí se nejprve zabývat člověkem obecně, protože je to právě člověk, kdo krásu vnímá, hodnotí ji, a proto mnoho závisí na lidské duši a duševních procesech. První je třeba pochopit člověka jako celek, jako bytost směřující k „božnosti“, naplnění božského obrazu, ale také uvědomit si, jak u člověka probíhá proces poznávání a vnímání, což závisí na lidské duši, a tak je mu pomocnou naukou psychologie. Ale také musí vzít v potaz smysl člověka na zemi v celkovosti, což je přiblížení se k Bohu tím, že pozná ideu pravdy, dobra a krásy.

2.1. Antropologický základ Palackého estetiky

Palacký si byl vědom toho, že předpokladem porozumění kráse a umění je pochopení člověka jako bytosti nacházející se ve světě a vztahující se ke svému okolí. Člověk je pro něj bytost reflektující sebe sama a věci kolem sebe. Pokud chce člověk zkoumat krásu, musí nejprve obrátit svou pozornost sám na sebe, ať už je to z hlediska psychologického nebo antropologického. Je důležité pochopit, jak sám sebe člověk vnímá a jak si rozumí. Palackého estetická zkoumání vychází z jeho porozumění člověku. Protože je to právě člověk, který je schopen posuzovat a vnímat krásno. Proto základem pro bádání o kráse se musí stát pochopení a poznání člověka v jeho celkovosti. Palacký vychází z antropologie, která se snaží vymezit, co je člověku společné obecně. Palacký se zamýšlí nad postavením člověka ve světě, jak existuje oproti ostatní živé přírodě. Palacký se snaží o poznání a pochopení přirozenosti člověka.

Palacký se nejprve zamýšlí nad podstatou života samého, co je život a jaké jsou jeho zásady. „Život vůbec záleží v tom, že jestotná i samostatná nějaká zásada zachovává svou původní jednotnou samočinnost v čase z protiva všech bytostí, se kterýmiž vchází do skutečného potahu.“¹¹ Uvažuje nad otázkou, co to znamená být živým organismem a kam patří člověk v rámci přírody. Snaží se člověka vymezit z hlediska společných a odlišných vlastností od ostatních živočichů a rostlin. Zamýšlí se nad otázkou přirozenosti člověka.

¹¹ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 138.

Palacký vyzdvihuje u člověka vědomé a samostatné rozhodování a jednání, jeho rozumovou podstatu. „Člověk sám jediný má takový do sebe život, že může nejen s povědomím a samovolně jednati, ale i samostatně a záměrně voliti.“¹² Palacký dále zdůrazňuje jistou rozpolcenost člověka, ačkoliv člověk žije v hmotném světě, pojímá jistou složku, která tento svět přesahuje: má v sobě něco zvláštního a vznešeného. Člověka tvoří část zvířecí a část božská. Tuto propastnost, tuto pozici člověka se snažili tematizovat mnozí další myslitelé (např. F. Nietzsche). Palacký to zvláštní a vznešené v člověku popisuje tak, že se v lidské duši nachází „jiskra božství“, která se stává podstatou člověka, díky níž je člověk člověkem a vztahuje se k božství. „Jiskra božství“ je původem jeho samostatnosti a schopností. Palacký tak může nastínit i úkol člověka v životě, člověk má pečovat a starat se o tuto „jiskru božství“. Proto by měla výchova a vzdělání zaujímat významné postavení v lidském životě, neboť pomáhá rozvíjet schopnosti člověka a naplňovat v něm lidskou podstatu.

Podle Palackého tato „jiskra božství“ v sobě zahrnuje ideje, které jsou dány od Boha a jsou to účely, k nimž člověk směřuje. Ideje ho vedou nad jednotlivosti a smyslovou zkušenost k celkovému obsahu světa a života, následují boží stopy v přírodě a lidských činnostech. Pro Palackého jsou ideje to, co lidi činí lidmi. Jsou základní ideje, jako pravda, dobro a krása, ke kterým člověk bytostně ze své podstaty směřuje a usiluje o ně. Podstatou člověka je, že mu byly od Boha dány ideje, které on má ve svém životě naplnit, to je jeho úkol a poslání. To je základní charakteristika člověka a lidského života, to je lidská přirozenost naplnit ideje, a tak se přiblížit k Bohu. „*Idey jsou nám ty obrazy svrchovanosti, ty účely, ku kterýmžto usilují moci naše, a kterýmiž se řídí co hvězdami na obloze nebeské. Ony odkazující a vedouce nás nad jednotlivou smyslovost k obsahu světa, k velebnému celku živobyťi a určení národův, šlakuji šlepěje božské v celé přírodě a ve všech člověčenstva dějch. Idey jsou, co nás teprve člověky činí.*“¹³

Palackého koncepcí ideje popisuje tak, že je člověk nikdy dokonale nepozná, sídlí totiž nad oborem smyslového poznání a jejich základ leží v duševní oblasti. Ideje se v duši projevují velmi rozmanitě. Díky nim může lidská duše přijít v účastenství s vyššími bytostmi. Podle Palackého ideje byly člověku seslány a teď ho vodí zpět k věčnému světlu

¹² PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 139.

¹³ Tamtéž.

po cestách ušlechtilosti a slávy. Vše vznešené, pěkné a chvályhodné v člověku vychází z „jiskry božství“. Díky „jiskře božství“ má člověk zápal, dychtí po dokonalosti, šlechtnosti a důstojnosti, touží po vědění, poznání a načerpání moudrosti. „Jiskra božství“ v člověku probouzí touhu po kráse.

Palacký upřesňuje, že původ a účel idejí lze poznat rozumem. Palacký dále tvrdí, že člověk si je vědom sám sebe jako podmětu, který stojí naproti předmětům. Vztah mezi podmětem a předmětem je buď v citu založený na jistotě existence, nebo v myslí na formách. „*Potah mezi podmětem a předmětností jest buď jestotný, buď formální, onen v citu, tento v myslí se zakládající.*“¹⁴ Vztah podmětu k předmětům vzniká buď působením citu, nebo myslí. Následky působení podmětu na předměty jsou u citu libost nebo nelibost, u myslí poznávání. Životu je původně vtisknuta samoláska, zásada zachování sebe sama, která usiluje o zmocnění se a rozmnožení svých sil vzhledem k předmětům. Člověk tedy dle Palackého potřebuje získávat úplnější poznatky a mít záměrnější vládu nad předměty. Životní síla se rozšiřuje a vztahuje se na věci mimo sebe. Dožaduje se o ustálení se v sobě a ubezpečuje se o svobodě a nezávislosti svého bytí. Podle Palackého činnost životní síly má být bez překážek, její požívání má být dostatečné, její trvání bez konce. Životní síla usiluje k „božnosti“.

Palacký o „božnosti“ mluví jako o novém slovu, jehož význam potřebuje být vysvětlen. Palacký se pojmy snaží vysvětlovat s určitostí. Božnost je příbuznost a podobnost Bohu, obraz božské podstaty v člověku.¹⁵ „*Božnost, podle smyslu slova svého, jest jakoby srovnání a podobnost Bohu, čili účastenství přírody boží a obrazu bytu božského ve člověku.*“¹⁶ Bůh je pro Palackého existence nepodmíněná. Člověk je Bohu podobný možností bezprostředního a neomezeného poznání, tvořivou a všemohoucí vůlí. Když člověk usiluje k božnosti, touží po svrchované svobodě, ta je podstatná v lidské existenci. Netouží po záporné svobodě, která se projevuje nezávislostí a samostatností, ale po plnomocnosti, svobodě, co vládne plností existence, a která se vztahuje k lidským činnostem. „*Usilujíce my tedy k božnosti, toužíme především po svrchované svobodě, ana*

¹⁴ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 140.

¹⁵ Palacký jako silně věřící člověk navazuje na tradici, která pojímá člověka jako imago Deí, tedy obraz boží. Toto pojetí člověka vysvětluje, kdo člověk je a jaké je jeho postavení ve světě. „*Člověk je určen vztahem obrazu ke svému pra-obrazu, ke svému pra-vzoru. Být obrazem, znamená mít něco společného s bohem, ale zároveň se od něho odlišovat...K lidství patří paradox nekonečné blízkosti a nekonečné vzdálenosti od stvořitele.*“ Srovnej. PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství*. Praha : ISV nakladatelství, 2001, s. 41-42.

¹⁶ PALACKÝ, F. cit. dílo, s. 140.

*jest bytná jestotě bezvýjimečné, po svobodě netoliko záporné aneb nezávislosti a samostatnosti, alebrž po plnomocnosti čili svobodě, která vládne plností jestoty ...Božnost tedy, podle věci znamenáné, jest obsah jestotný všech konečných oučelův života duchovního.*¹⁷ Podle Jaroslavy Peškové znamená Palackého božnost bytostný základ lidské svobody, kultivace člověka je předpokladem jeho záměrné volby na půdě bytostného základu konečných účelů.¹⁸

Palacký upozorňuje na to, že ve vztahu bytosti k předmětům se člověk zaměřuje nejprve na poznání, tudíž pravdu a jistotu, která není omezená místem ani časem. Dále se snaží najít v tom vztahu dobro a vládu duše nad „předmětenstvím“, potom hledá krásu, svobodný zjev v jednotě naší podstaty. „Božnost“ je pak soubor těchto konečných účelů duševního života.

Podle Palackého se o „božném“ člověku může mluvit jen v myšlenkách, ve skutečnosti lze poznat jen člověka usilujícího k „božnosti“. Nikdo není tak vyspělý v „božnosti“, aby plně dosáhl všech účelů duševního života a nesl v sobě dokonalý obraz božské podstaty. Člověk se k „božnosti“ postupně přibližuje, ale nikdy ji nemůže dosáhnout. Účastní se zároveň přirozenosti zvířecí a božské, ve svém postupování k „božnosti“ je vázán lidskostí. V duši člověka se nachází snaha, kterou všechny duševní síly následují jako původ ušlechtilé lidské činnosti. Palackého úvaha pokračuje, že člověk má jednu podstatu citu a také jediná snaha se v ní probouzí, proto musí být jediný její účel. Původcem snahy je podstata citu. „Božnost“ je představená lidskému životu za konečný účel.

Palacký tvrdí, že „božnost“ nese svůj účel sama v sobě. Pobývá v podmětnosti jako určitý stav, doba života, ta nejsvobodnější. „Božnost“ je kvalitou člověka, patří plně člověku. V ní se dokonale završují všechny poznané, cítěné a tušené podstaty lidského života. „Božným“ člověkem může být nazván ten, ve kterém božská podstata působí nejpřesněji a nejživěji.

Pro Palackého je touha po pravdě, krásě a ctnosti ve svém základu jedno a totéž snažení k „božnosti“. Člověk po nich touží vnitřně díky zákonu lidství vůbec. Veškerá

¹⁷ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o krásě a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 140-141.

¹⁸ Srovnej. PEŠKOVÁ, J. *Role vědomí v dějinách*. Praha : NLN, 1998, s. 52-53.

rozmanitost vnějšího života závisí na jednotě vnitřního života. Člověk podrobuje předměty zákonům své duše, vtiskuje jim svůj ráz a snaží se uskutečnit své ideje.

„Božnost“ pro Palackého není teologickou kategorií, ale metafyzickou.¹⁹ V „božnosti“ se spojují všechna lidská usilování, to, o co člověku v životě jde. Avšak „božnost“ je úsilím nekonečným, protože člověk nikdy „božnost“ zcela nenaplní. *„Božnost – tak můžeme říci – není dosažitelným účelem, nýbrž věčnou směrnicí lidského života.“*²⁰ Každý člověk by měl usilovat o dokonalost sebe sama a svou svrchovanou svobodu, to vyžaduje jeho přirozenost. „Božnost“ vyjadřuje v podstatě jedinou snahu rozlišenou podle lidských činností: ovládnutí předmětnosti poznáním jako pravda, praktickou vládu mravního člověka nad světem jako dobro a obraz svrchovaného bytí člověka jako krása. Trojice nejvyšších idejí má sídlo v oblasti ducha.

Spor duševních snah a tělesných pudů je podivným sporem pro Palackého, protože se odehrává v jednom jediném člověku. V každodenním životě nachází důkaz, že většina lidí žije bez tušení „božnosti“, zásada tělesná u nich převládá nad duševní. Proto je lidem potřebná a užitečná nauka, která u nich probouzí povědomí o idejích, učí je a ulehčuje jim usilování o ně. Tato nauka se nazývá filosofie. Lidé se potřebují vzdělávat a rozvíjet, aby nezaostali na nelidské úrovni.

Proč spolu duch a tělo zápasí, kde je původ a smysl toho zápasu, to se podle Ladislava Majora Palacký snaží osvětlit pojmem „božnosti“, který v sobě shrnuje myšlenky etiky a filosofie dějin. Ladislav Major tvrdí, že Palacký ve své filosofii určuje cit za pravé centrum lidského ducha a člověka vůbec. Citem Palacký myslí jakousi „božskou jiskru“, která ukazuje lidskému životu ke všemu svrchovaně vznešenému a ušlechtilému, což jsou idea pravdy, dobra a krásy. „Božská jiskra“ je metafora pro „božnost“. *„Pojem božnosti označuje vnitřní vlohou člověka k ušlechtilému životu v pravdě, dobru a kráse, tudíž vlohou k duchovnosti.“*²¹

Palackému je vrcholem lidské moudrosti úplné poznání svrchované idey lidství. K tomuto poznání má být obráceno všechno lidské směřování. Tuto ideu lidství člověk

¹⁹ Josef Fischer, jehož hlavní vědecký zájem se soustředil na otázku filosofie dějin, a to zejména v souvislosti s dílem Palackého, poukazuje na to, že Palacký rozlišuje pojem „božnosti“ a božskosti. *„Co pochází od boha, je božské; naproti tomu »božné«, »božnost«, vzniká v člověku samém a vztahuje se na boha jen formálně.“* FISCHER, J. *Myšlenka a dílo Františka Palackého*. Praha : Čin, 1926, s.78.

²⁰ Tamtéž.

²¹ MAJOR, L. „Palackého krásověda a německá klasická filozofie“. In *Acta universitatis carolinae. Philosophica et historica 1.: Studia Phlilosophica IX.*, Praha : Univerzita Karlova, 1986, s. 18.

nemůže podle Palackého poznat pouze myslí, protože je vrcholem celého duchovního života nejen jednotlivců, ale také národů. K poznání ideje lidství ho vede vlastní samočinné filosofické snažení. Idea lidství ve své celosti může být spíše tušena, než zřetelně poznána. V ideji lidství lze rozeznat dva póly: lidství čisté a božné. Oddělují se od sebe jen do té míry, že čisté lidství je cesta k lidství božnému. Ale nelze myslet čisté lidství bez usilování k „božnosti“, ani božné lidství bez čisté lidské podstaty.

Čisté lidství je podle Palackého zákonem lidské světské podstaty. Člověk je člověkem tak, že by se v něm nemělo hledat nic vyššího než člověk, ani nic nižšího. „Člověk člověkem být ustanoven; bloud jest, kdo něco vyššího na něm vyhledává, hanebník, kdo jej se zvířaty sestěhnuti chce.“²² To, jaký je člověk od přírody, ukazuje na jeho určení. Bylo mu dáno hmotné tělo se všemi smysly a pudy, které slouží k zachování lidstva, ale které podrobuje člověka zákonům přírody. Ale člověku byl také dán cit, rozum, svobodná vůle, které člověka zakládají a uvolňují z vnějších vlivů. Proto Palacký chápe člověka jako bytost podivnou, „dvousvětou“. Člověk je bytost, ve které je spojena božská a zvířecí povaha v dokonalou a nedílnou jednotu. Podle Palackého lze nazvat lidstvím právě jev, v kterém se spolu nerozlučně jeví božská a zvířecí přirozenost. Opravdové lidství se ukazuje tam, kde všechny naše schopnosti působí ve své celistvosti, kde se celý člověk živě projevuje rozumem, svým citem, myslí i duší, tak se v člověku odráží obraz veškerenstva.

Palacký charakterizuje pojem čistého lidství jako to, co do sebe zahrnuje vše, co člověk může vykonat ušlechtilého, ale vymezuje také všechny pouze zvířecí a slepé pudy. Člověk všechny skutky a zvyky, ke kterým ho vede jeho tělesná přirozenost, zušlechťuje svobodou. Tělesná přirozenost člověka podněcuje k dosažení jejích účelů, avšak člověk je bytost svobodná, proto sám rozhoduje a je ponecháno jeho vůli, jakým způsobem bude těchto účelů dosaženo. Znakem vychýlení se člověka z jeho přirozenosti, kdy duch je podroben tělesnosti, je podle Palackého pokrytectví a sobectví.

Palacký tvrdí, že každý člověk je vybaven od přirozenosti vlohami k čistému lidství, právě to zakládá rovnost mezi lidmi, tato skutečnost, že všichni lidé mohou být člověkem, je předpokladem rovnosti všech lidí. „Každý člověk opatřen jest ode přírody zároveň vlohami k čistému člověctví: a tato dějinná pravda zakládá tu jedinou pravou

²² PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 153.

rovnost mezi lidmi vůbec.“²³ Už u dítěte se rozvíjí čisté lidství. Každý člověk má ze své přirozenosti možnost stát se člověkem, naplnit čisté lidství. Avšak tyto vlohy k lidství je třeba rozvíjet a starat se o ně, pokud se v člověku lidství naplňuje správně, je jeho život jasný a je plný lásky a úcty k sobě.²⁴ Jakmile člověk sám vkročí do světa, jakmile začíná jednat a připravovat se rozumně k naplnění účelů své podstaty, tak je podle Palackého vystaven působení „předmětenstva“, jeho duch je přinucen usilovat o znekonečnění svých schopností vzhledem k předmětnému světu. V boji jednotlivých sil, v rozporu svobody a nutnosti, tam může podle Palackého mít lidský duch nadhled nad světem a působit samostatnější vůlí a tvořivější mocí. Cílem ducha je znekonečnění své podstaty, a tak dosažení svrchované ideje lidství.

Dle Palackého si každý člověk ve svém vědomí uvědomuje svou vlastní podstatu, ale také podstatu božství, jako bezprostřední příčiny veškerenstva, a to obě stejným přesvědčením, stejnou duchovní nutností. Člověk cítí jednu podstatu veškeré podmětnosti a věří v jednu podstatu veškerého „předmětenstva“. V nejvyšším ohledu rozumu, kde se podmětnost a předmětnost považují za jevy, je jejich jednotlivá podstata nutnou polohou víry. V čistém vědomí člověka se ohlašuje podstata božství duchovní nutností, která je stejná pro podstatu veškerenstva vůbec.

Palacký vychází z toho, že poznání božství je podmíněno lidskou vírou, jeho způsob není založen na nutnosti předmětné, ale podmětné. Protože Bůh jako neskonalá podstata se nemůže nikdy předmětně ukázat. Ale vše, co člověk neskonalého poznává, vztahuje na Boha. Každá neskonalost se mu ve své podstatě ukrývá, proto i poznání Boha musí být zahaleno tajemstvím. Tak se lidské duši zjevuje Bůh v tajemných úkazech přírody, života a umění. Člověk při jejich vnímání cítí a je přesvědčen, že v nich promlouvá božská moc.

Podle Palackého člověk Boha může poznat jen skrze lidské poznání. Může o Bohu vědět jen to, co se shoduje s jeho myslí. V lidské podstatě je pramen veškerého vědomí o Bohu. Cokoliv člověk dobrého, pravého a ušlechtilého cítí, to připisuje Bohu. Myslet Boha lze jako bytost všemohoucí, vševědoucí, všedobrou, spravedlivou, všelaskavou, svatou, ve svrchované dokonalosti, bez míry a konce. Podstata, kterou člověk nalézá

²³ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 154.

²⁴ Palacký zdůrazňuje potřebu výchovy pro rozvoj člověka. Aby se člověk stal člověkem, aby naplnil svou podstatu a přirozenost, je třeba se vzdělávat. Výchova pomáhá rozvíjet v člověku čisté lidství.

v sobě, je přiřítána Bohu. Proto může člověk cítit důvěru a lásku k Bohu, jelikož poznává sebe jako obraz boží. Člověk byl stvořen k boží podobnosti, a tak je nějak Bohu příbuzný.

Palacký tvrdí, že tam, kde se samostatně zakládá lidský život, kde je duch a tělo v jednotě, kde si je člověk vědom svých schopností, odkud vycházejí a kam se vracejí všechny jeho činnosti, se nachází jako „jiskra božství“, láska a snaha ke všemu ve veškerenstvu, která mu svou podstatou dává cítit nebo raději tušit božský život. Tato láska a snaha v lidech probouzí božskou část jejich bytí k samostatné činnosti, tak je vede přímo k „božnosti“. *„Láska i snaha tato, budíc božskou našeho bytí částku k činnosti samovolné a samostatné, vede nás upřímně k božnosti. Činí zajisté, že všechny jestoty ducha našeho, které v Bohu poznáváme, sami také v sobě zmocniti, rozšířiti a ustáliti a tudíž božnými se státi hledáme.“*²⁵ Postupování k „božnosti“ je vzdělávání dokonalosti boží v člověku podle lidského smyslu. „Božnost“ a svrchované lidství jsou ideje, které si neodporují, ale jsou v jistém smyslu stejné. V „božnosti“ se završují všechny podstaty lidského života. Postupování k „božnosti“ je nekonečné, protože v člověku je přítomna jak božská, tak zvířecí přirozenost, nelze vymezit bod, ve kterém by se mělo zastavit lidské postupování k „božnosti“ a ve kterém by musel přestat veškerý lidský duchovní život.

Palacký se zamýšlí nad podstatou lidství a tvrdí, že pouze v „božnosti“ může lidství plně dosáhnout své podstaty, tam je sídlo svrchované dokonalosti. Čím se člověk stává „božnějším“, tím více se přibližuje k dokonalému lidství, tím více je, jakým má být. Proto je ta nejvyšší povinnost člověka být člověkem. A to úplným a dokonalým člověkem, který má všechny schopnosti a působnosti, kterých je svrchované lidství schopno.

Podle Palackého člověk může k „božnosti“ postupovat dvojím způsobem: určitě a podmíněně, neurčitě a nepodmíněně. První způsob se děje v oboru rozumu a vůle, kde se poznává podstata „božnosti“, a druhý v oboru citu a obraznosti, kde se poznává forma „božnosti“. V prvním způsobu se získává pravda a dobro, v druhém způsobu se prožívá krása. *„Obor tedy krásy jesti v citu a obraznosti, a zakládá se na bezvýminečném i zvolném snažení člověka po formě božnosti.“*²⁶ Toto je podle Palackého základní věta „krásovědy“.

²⁵ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 156.

²⁶ Tamtéž, s. 157.

Palacký uvažuje nad základními principy rozumnosti. V oboru čistého rozumu musí převládat určitost, tato určitost je podmínkou rozumného poznání. Určitostí se udržuje zásada, která sjednocuje všechny naše poznatky. Činnost rozumu postupuje po jednotlivých krocích, od počátku do konce. A jen takovým způsobem může člověk dosáhnout podstaty „božnosti“. Jen tímto způsobem člověk získává opravdové poznatky a činí platnou vládu ducha nad „předmětností“. Toto je nejpodstatnější a nejvážnější zaměření člověka. Ale kdyby kromě rozumu nebyly jiné zásady v lidské podstatě, neměl by člověk žádné zásluhy v poznání ani ve vládě jak sebe, tak i předmětnosti. Veškeré jeho působení by se stalo nevyhnutelnou nutností, jeho organismus by se stal automatickým, člověk by nebyl více člověkem.

Palacký charakterizuje člověka zároveň jako bytost rozumovou a bytost smyslovou. Palacký tvrdí, že protiváhou rozumnosti v člověku je smyslovost. Rozumnost činí člověka duchem a podrobuje ho zákonům jednoty pojmů, smyslovost činí člověka tělem a podrobuje ho vlivům a podnětům rozmanitosti. Rozumnost hledá stálost, snaží se znekonečnit sebe, prolomit hranice času a prostoru, zato smyslovost ustavičně hledá změny. Rozumnost a smyslovost se k sobě nerozlučně pojí, obě vztahují a pobízejí člověka ke svým předmětům. Zakládají v člověku dvojítoť a spolupůsobení podnětů, která ukazují vážnost, zásluhy a těžkosti lidského života. Rozumnost vládne důstojností, k zachování lidské podstaty a osobnosti. Smyslnost na člověka naléhá mocí rozkoše a bolesti, aby svůj život vyplnil „pověcnostmi“. Tyto dvě zásady si odporují. Citelnost je středem naší podstaty, tak může spojovat i tyto dvě zásady. Cit sjednocuje jak zákony rozumu, tak i popudy tělesnosti.

2.2. Psychologický základ Palackého estetiky

V knize první (*O krásovědě*), v její první kapitole, Palacký klade největší důraz při poznávání a vnímání krásy, ale také dobra a pravdy, na pochopení průběhů duševních činností člověka. Pokud se chce člověk zabývat poznáním krásy, je třeba nejprve začít u poznání lidské duše. Je nutné seznámit se s tím, jak pracuje lidská duše s podněty z okolí a objasnit zákony duševní činnosti. Palacký se nejprve zaměřuje na lidskou duši v její jednotě. Základem všech konání člověka je činnost lidské duše. Začátek cesty

pro poznání krásy je znát lidskou duši.²⁷ Vše, co člověk ví, cítí nebo chce, má založení v lidské duši. Podle postupu duševní činnosti se uzpůsobuje oblast poznání, tvoří se vědomí o pravdě, kráse a dobru.²⁸ „*Chceme-li nabyti jasné a důkladné známosti o kráse a umění, musíme začít zpytováním duchovních člověka mocí a jejich zákonův. Neboť nejen této známosti, ale všeho, což do sebe víme, cítíme, nebo chceme, základ poslední v duchu jest; a podlé původního způsobu duchovní činnosti formuje se veškerém obor poznání našeho, vytvořují se všechna naše ponětí o pravdě, o kráse a o dobru.*“²⁹

Podle Palackého člověk v sobě původně nemá žádné vědomí o předmětech, vědomí o předmětech člověk získává ze zkušenosti. Poznání je možné jen díky tomu, že všechny předměty mají svou formu, která je způsobem jejich bytí. „*Nejvyšší zákon lidského myšlení v sobě nese, aby vše co jest, kromě jistoty své, mělo pořád i způsob svého bytí.*“³⁰ Avšak závisí na lidské mysli, jak se předměty člověku ukazují. Proto člověk potřebuje znát zákony, které spravují činnost jeho duše. Podle Palackého činnost lidské duše potřebuje znát především filosof, který se zabývá poznáním předmětů a hledá pravdu a zřetelnost.

Palacký se zamýšlí nad problémem zkoumání sebe samého. Pro člověka je velmi těžký úkol zkoumat lidskou duši v úkazech a účincích, její činnost je hlubinou neprobádanou, jelikož člověka a všechno jeho chování a myšlení vždy již organizuje duše. „*I není se čemu diviti, ještě-li známost naše o duchu, ježto by nám ze všech nejbližší býti měla, tak nedostatečna, ba často pochybna jest.*“³¹ Člověk si je vědom své existence bezprostředně sám ze sebe, v tomto vědomí je původně založena jistota. Není to ale vědomí, které by rozšiřovalo obor našich poznatků. Poznatky o svém duchu člověk získá, jen když zaměří svou pozornost na činnost svého ducha. Proto je důležitým přístupem ke zkoumání vlastních duševních stavů a pochodů introspekce. Pro Palackého je těžké

²⁷ Podle Evy Foglarové se u Palackého se objevuje Kantova myšlenka „kritického idealismu“ – dříve, než je možné cokoliv poznávat, je nutné prozkoumat sám nástroj poznání. „*Podle Palackého jakýmkoliv filosofickým úvahám musí předcházet rozbor duchovních mocí a jejich zákonitostí.*“ Právě v tom se podle Evy Foglarové projevuje nepochybný vliv Kanta na Palackého. Srovnej. FOGLAROVÁ, E. „Vliv Kanta na filosofii a myšlení Františka Palackého“. In *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* č.16, Nový Jičín : Okresní vlastivědné muzeum, 1975, s. 30.

²⁸ „*Výchozí metodou filosofického zkoumání se mu stala metoda psychologická.*“ Palacký věnoval téměř veškerý svůj čas sebezpytování, snažil se být pozorný ke všem úkazům ve své duši, chtěl vypátrat její zákonitosti. Tamtéž, s. 29.

²⁹ PALACKÝ, F. „*Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery*“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 129.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž, s. 130.

pochopit proces sebereflexe, kdy se podmět stává sám sobě svým předmětem. „*Známosti o duchu svém dobývá člověk jen skrze obrácení mocí svých zpět na sebe, čili skrze pozornost na působení ducha: kdež, jakým způsobem podmět sám svým vlastním předmětem se státi může, objeviti nám nelze.*“³²

Palacký tvrdí, že jelikož je bezprostředně jisté, že náš duch o sobě poznává něco s určitostí a jistotou, musí mít vlastnosti, které na chvíli může odtrhnout od svého celku a postavit si je za předmět. „*Z těchto počátkův a žvlův poznání svého skládá si on, po rozmanitém bedlivém pozorování, zvláštní celek myslný podlé zákonův vlastních; dověřujíc se tomu pořád, že celek ten jeho samoznání, vytvořený dozorně podlé vlastních zákonův myslných, bude tudíž i pravým.*“³³ Podle Palackého není třeba se ptát, jestli je toto ověřování neklamné, protože i lidské poznání má své hranice. Člověk nikdy nemůže vystoupit ze sebe samého tak, aby mohl říci, jestli zákony lidského ducha mají rozšířenější platnost než lidskou. Je to úděl člověka, jeho uzavřenost v sobě samém. Člověk se spokojí s lidským poznáním a rozumným vědomím, je ujištěn jen o tom, že toto vědomí má svůj základ v rozumu, nikoliv ve zdání. „*Člověk nemůž vystoupiti ze sebe samého, aby vyšetřil, zdali zákony a skutkové ducha jeho mají vyšší nějakou a rozšířenější platnost nežli pouze člověckou.*“³⁴

Úvaha Palackého pokračuje. Jestliže se pojem člověka vymezuje jako zvláštní jednota obsažená pod pojmem veškerenstva, tato myšlenka nás vede k něčemu dvojímu. Pojmy člověka a veškerenstva nejsou stejné, oba pojmy mají zvláštní znaky, kterými se od sebe liší, kterými se od sebe oddělují, tato rozdílnost proti sobě staví člověka a veškerenstvo. Podle Palackého se představa člověka chápe jako ta, která v sobě uzavírá bezprostředně nás samy, čili naše samotné já, naproti tomuto pojetí nás samotných stojí veškerenstvo, které námi není. To, co v sobě obsahuje naše já, lze nazývat podmětem. To, co stojí naproti nám samotným, lze nazývat předmětem, skutečnost se rozděluje na podmětnost a předmětnost, čili na nás a ne – nás. „*Rozvodem sice tímto nenabýváme ještě nižádné určité známosti jak o nás samých, tak ani o tom, co kromě nás jest; ba ani jestotnosti předmětů jím dovozovati nelze: ale on sám slouží ku prvotnému rozeznání mezi*

³² PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 130.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

*duchem naším a předmětenstvem, bez kteréhož rozeznání nelze vůbec nabyti zřetelně známosti filosofické.*³⁵

Lidský duch je podle Palackého bytost zvláštní, jednotná a podmětná. Stojí naproti veškerému oboru „předmětenstva“. Ukazuje nám polohy své existence, které v něm zakládají první nutnou dvojítoť. Duch sám jako podmět má svou podstatnost, ale tento duch není jen sám, ale stojí v nějakém vztahu s „předmětenstvem“. Zde se v myšlení Palackého ukazuje myšlenka polarity ducha, jeho dvojí stránka. Jedna, kterou zůstává sám sebou a která ho utváří a druhá, díky níž se může vztahovat ke světu předmětnému. Tu první Palacký pojmenovává střední a tu druhou výstřední. Obě náležejí k celku ducha, jako esenci bytosti jisté a činné. Prvotnější je ta část, ve které se zakládá samostatná existence ducha, než ta, ve které se obrací k „předmětenstvu“. Tu prvotnější, která se ukazuje, Palacký nazývá citem, tu druhou pak myslí. Ale dále se Palackému ukazuje se, že je dvojí vztah mysl k „předmětenstvu“. Buďto mysl může být určena předmětem, nebo mysl určuje předmět. Mysl má tedy také původně dvojí působnost (poznávací: mysl do sebe vnímá předmětnost, snaživá: mysl ze sebe předmětnost vytváří). První je působnost rozumu, druhá je působnost vůle.

Palacký se nezamýšlí nad rozličnými schopnostmi ducha, protože by chtěl klást důraz na rozpolcení ducha, ale právě naopak. „*Jestota i moc ducha našeho jež vždy jen jedna i všude tatáž, buď že my cítíme, buď že volíme neb poznáváme. Duch sám jest jen sama pouhá působící moc, a sice ta jediná moc na světě, kterou my jestotně a jistotně, totiž bezprostředným vnitřním povědomím svým, poznáváme.*“³⁶ Není trojice různých působností, ale skrze každou působí vždy jeden a tentýž duch. Jediná moc se oznamuje v rozličných formách („citelnost“, „poznávací moc“ a „snaživost“). „*Tatáž zajisté nedílná moc duchovní, když se považuje jako sama v sobě působící, nazývá se citem, když ale považuje se jakožto působící do předmětenstva, nazývá se vůlí, a když se posléze považuje jakožto pojímající předmětenstvo do sebe, slovem rozumem. Jestliť tedy duch člověka (což dobře pamatovati sluší), vlastně jen samojediná jestotná moc, a kdykoli my snad o mocech ducha svého mluviti budeme, tyto moci vždy vlastně jen za formy jmíny bytí musejí, podle kterýmiž ona nedílná jestota duchovní vychází v úkaz.*“³⁷

³⁵ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 131.

³⁶ Tamtéž, s. 131-132.

³⁷ Tamtéž, s. 132.

„Cit otevírá Palackému cestu k božnosti, božství, ale i ke kráse. Krása nekonečná, jediná, svrchovaná lze jen cítit, ne jasně pochopit, je předmětem citu ne rozumu a smyslů. Palackého metoda je racionálně psychologická. Psychologická introspekce. Božnost není kategorie theologická, ale filosofická, metafyzická. V božnosti se spojují všechny účely lidského usilování, božnost je nekonečným úsilím o dokonalost a sama v sobě svrchovanou svobodou. Vyjadřuje v podstatě jedinou snahu rozlišenou podle lidských činností: ovládnutí předmětnosti poznáním jakožto pravda, praktickou vládu mravního člověka nad světem jakožto dobro a obraz svrchovaného bytí člověka jakožto krása. Trojice nejvyšších idejí má sídlo v oblasti ducha.“³⁸

2.2.1. „Citelnost“, „poznávajícnost“, „snaživost“

Palacký označuje cit jako původní, jednotný a neměnný element, který předchází vše ostatní a zakládá osobnost člověka. Cit se nedá vyvodit z ničeho prvotnějšího. Člověk si cit uvědomuje jako to, co vzniká uvnitř jeho Já, cit je prapůvodní akt duše. Cit je nazýván středem bytosti, ze kterého vychází a do něhož vchází veškerá lidská působnost. Cit je to nejnuitnější a bezprostřední vědomí sebe samého. Působení člověka plyne z citu, působnost je působností právě tím, že ji cítí a vzniká bezprostředně v jeho Já. Cit je podle Palackého „rodištěm našeho bytí“. Cit zřizuje náš život, prostupuje celou osobnost člověka, sjednocuje veškeré působnosti. Člověk jistotu existence sebe samého nachází bezprostředně pouze v citu, cit nám oznamuje naše bytí. Cit pracuje s tím, co člověk vnímá. Dle Palackého přesvědčení o vlastní jistotě bytí je nezávislé na racionálních důvodech, čili rozumu, ale vychází z citu. „Mimo cit, není pro nás jistoty.“³⁹

Podle Palackého člověk cítí jistotu nejen svou vlastní, ale i předmětů kolem něj díky jejich působení na jeho osobnost. Pociťuje, že kromě jeho bezprostřední existence, naléhá na něj odjinud to, čeho se nelze zbavit. Musí si přiznat, že v oboru veškerenstva je svět, který není založen v jeho „samosti“, ale nachází se s ní ve vztahu. Mezi jeho jistotou a jistotou předmětů je vzájemné působení, neprokazatelné rozumem, ale docíitelné.

Palacký se snaží ukázat cit jako činný prvek, nikoliv pouze trpný, který by na sebe od okolí nechal působit. Nabytí pocitů je možné jen za předpokladu předešlého

³⁸ ZUMR, J. „Novohumanistická složka Palackého filosofie“. In ŠMAHEL F. a DOLEŽALOVÁ E. (editoři), *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*, Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 73-79.

³⁹ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 133.

uvědomění si našeho Já skrze cítění. První krok musí vzejít od podmětu, z citu. Palacký se to snaží dokázat myšlenkou o spícím a bdícím člověku. Člověk spící a bdící nemá stejné pocity, bdící člověk si uvědomuje a cítí to, co se děje kolem něj. Cit je sídlem jistoty a síly osobnosti, zdroj duchovního působení. Člověk si v citu uvědomuje svou moc, cit je základem všech lidských činů. „Citelnost“ tvoří duchovní život, v ní jsou počátky poznání, naděje a víry. Duchovní síla citu je větší než myslí.

Palacký chápe člověka jako osobnost, která má jen jeden cit, podstatu citu není možné vystihnout rozumem. Rozumem lze pochopit vztah duše k předmětům, kde se cit ukazuje v rozličných znacích. Existují dva vztahy mezi podmětným citem a předmětem, a to libost a nelibost. „*Potah ten vůbec může býti dvojit; aneb zajisté podmětnost ve sporu s předmětenstvem přemáhá, aneb nic; tamté znikati libosti, zde nelibosti.*“⁴⁰ Cit je jednotitel lidské bytosti, rozvrhuje se v tělesný a duchovní, prostupuje tělo i duši. Duchovní cit může být citem pravdy, svědomím nebo „krásocitem“. Cit spojuje duševní činnosti v jednotu, tak může přecházet v „poznávajícnost“ a „snaživost“. Člověk může mít také cit náboženský, který zahrnuje vztah lidské bytosti k božství (příčina veškerenstva). Tyto rozličné druhy citu odkrývají obor „citelnosti“, avšak nevyjadřují její podstatu. Cit nelze rozumem obsáhnout. S citem je spojená existence, stav citelnosti není možné nikdy dokonale poznat. Cit je tajemný, tajemství zakládá náš život. Cit není odhalen oku člověka, ale božskému oku, Bůh zjevuje v citu svou existenci a předává nám toto garantované poznání. Jen v citu člověk nachází dokonalou jistotu, ostatní poznání a vědění je zprostředkované.

Palacký se snaží vymezit pojem poznávání. Poznávání je dle jeho názoru pojímání předmětů do duše. „Poznávajícnost“ (schopnost poznávat) je působení duše, která vybíhá z podmětu k předmětům, pojímá předměty do sebe a myšlenkově je spojuje. „Poznávajícnost“ s citem spojuje a k předmětům váže vědomí. Poznání probíhá skrze vědomí. Je třeba si uvědomit, že rozmanitost předmětů, vcházejících do duše, by mohla duši naplnit svou podstatou a se sebou sestejnit, pak by zničila její vlastní podstatu, proto musí existovat zásada, která podrobuje rozmanitost jednotě.

Palacký se zamýšlí nad tím, jak člověk poznává. „Poznávajícnost“ začíná u „citelnosti“ (vztahuje se k získávání počitků) a „názorlivosti“ (vytváření názoru

⁴⁰ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 134.

předmětů), pomocí nich dochází člověk k existenci předmětů. V čitelnosti jsou předměty vnímány tělesnými smysly člověka, předměty naléhají na lidskou svébytnost. Existence předmětů se ukazuje v citu, „čitelnost“ naší vlastní činnost obrací k nám samým.⁴¹ Předměty se nám rozvrhují v existenci a formu, podmět nemůže vnímat existenci samu, nemá li splynout s veškerenstvím. Lidská duše z předmětů vnímá pouze formu. Formy předmětů, které duše obsáhla, se nazývají názory. Jednolitě názory se spojují v jeden obraz, což je představa. Představy jsou dokonalejší, čím více existuje jednolitých názorů, názory budou přesnější, s čím více předmětů je člověk porovná..

Palacký se snaží popsat jak u člověka probíhá proces myšlení a poznávání. Mysl jednotlivé znaky, které pojala, srovnává a shromažďuje pod jednotu a dochází k pojmům, soudům a výrokům. Jednota pojmu je vytvořena podle určitých forem mysli, které má jednotná poznávající bytost. Tak tedy předměty v mysli jsou pouze formální, nelze se domnívat o jejich existenci. Jednota poznatků se tvoří podle původní zákonitosti mysli. Svět poznání je formální, poznání je založené na původních formách mysli. Poznání je založené v rozumu, rozum neobsahuje předměty samy, pouze jejich formy, jeví se jako nekonečný, nedokládá ničím jejich existenci. Rozum vede a spravuje.

Palacký uvádí příklad, kde rozum připodobňuje k hospodáři, který spravuje plodiny podle vlastních účelů, ale musí vyčkávat na tvořivé síly přírody, rozum hospodář v duši člověka s existencí života, ale sám existenci stvořit nemůže. „*Tak i rozum v duchu člověka hospodář sice veškerou jestotou života našeho, ale jestoty této samé stvořiti aniž mohl, aniž kdy moci bude.*“⁴²

Palacký chápe člověka jako jednotu postavenou proti předmětům, která zachovává svou podstatu. Člověk předměty poznává, nebo s nimi jedná, pouze když je podrobí jednotě. Vláda rozumu se ukazuje v řádu a řád ve spojení rozmanitosti v jednotu. Vláda rozumu je prostředkem zachování jednoty duše vzhledem k rozmanitosti předmětů, to prostřednictvím forem a zákonů mysli: kategorií čistého rozumu. „Poznávajícnost“

⁴¹ Palacký se v otázce poznání drží tradice (Aristotelés, Kant), ale přidává vlastní koncepci, kde rozpracovává citelnost. „*Na citech a cítění přemnoho záleží a nevím, zdali vše, co člověk má a ví a doufá, naposledy v citu založené se nenachází. Myšlení naše není absolutné, samosobné; onoť ještě začátek svůj bere v cítění. Čím právěji cítíme, tím dokonalejší a ostřejší bývají všechny činnosti moci naší poznávací.*“ PALACKÝ, F. „Krasovědné myšlenky“. In *Františka Palackého Spisy drobné. Díl III, Spisy aesthetické a literární*. Uspořádal ČECH, L., Praha : Bursík a Kohout, 1900, s. 71.

⁴² PALACKÝ, F. „Krasověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 136.

předměty do podmětu vnímá, vystavuje sobě myslný svět. Tvoří poznatky o předmětech nacházejících se mimo podmět co nejpřiměřeněji, aby došla svého účelu: pravdy.

Poznávání probíhá tak, že podmět do sebe pojímá formy předmětů. Když se člověk snaží, podmět působí na předměty svého snažení. Palacký se pokouší popsat oblast „snaživosti“. Snaha vystupuje z našeho nitra a postupuje k tomu, co je kromě nás, k předmětům. V poznávání se předmět staví do duše, ve snažení se z duše vyvozuje. Tato dvě působení jsou součástí jediné schopnosti duše. Nic by člověk nemohl poznat, kdyby ho nevedla snaha k předmětům mimo něj, ani by se nesnažil, kdyby nevěděl, že předměty mimo něj existují.

Palacký se táže, odkud a kam usiluje lidské snažení. *„Odkud tedy snaha, i kam usiluje? Důležitá otázka, která vztahuje se na celý náš život; ale tím těžší, čím důležitější.“*⁴³ Lidská duše se odlišuje od předmětů a je na nich nezávislá díky zásadě, která zachovává její bytnost. Duše v sebe původně přijala lásku k sobě samému. Samoláska pobízí sebe samého k činnosti. Každé působení je vztahem mezi dvěma věcmi, působící a tou, na kterou se vyvíjí činnost. Jestliže duše působí na předměty, i tam musí projevovat svou samolásku. Láska k sobě samému zajišťuje sebezachování, ale i oživení a rozšíření své vlastní podstaty. Co napomáhá těmto činnostem, toho si duše žádá, co jim brání, to zavrhuje. Lidská duše směřuje k naplnění svých účelů, které žádá po uznání jejich přiměřenosti vzhledem k vlastním intencím. Duše má schopnost volby mezi více účely.

Podle Palackého je člověk celek tvořený tělem a duchem, který lze rozdvíjet jedině ve smýšlení. Jako duše má snažení, tak tělo má pudy, které zakládají jeho život. Ze spojení duše a těla pochází rozmanitost života. Duše má jiné účely i jiné prostředky k nim než tělo, ačkoliv prvotní podnět i konečný cíl obou je zachování a rozmnožení života. Účely tělesnosti se ztrácí v jednotlivostech, postrádají jednotnost. Duše zachovává svou stejnost vzhledem k předmětům prostřednictvím rozumu, své původní jednoty. Rozum vnáší shodnost do všech účelů a prostředků. Duše je svobodná a autonomní, určuje okolní předměty ze sebe.

⁴³ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 137.

3. Estetika jako věda (metodologie a oprávněnost estetiky jako vědy)

Palacký se zasloužil o význačný čin, pokusil se o založení a ospravedlnění estetiky jako vědy. Uvedl do veřejného povědomí možnost existence estetiky jako autonomní disciplíny. Zabýval se pojetím a vymezením estetiky. Je to disciplína oddělená jak od teoretické filosofie, tak od praktické, má svůj specifický předmět zkoumání, nemůže být převoditelná na žádnou jinou vědu. Zaslouhuje si samostatnou metodologii a názvosloví. „*Co jest krása? – jest vlastně ta otázka, na kterouž odpověděti krásověda vůbec povolána jest. I máť ona neméně důležitého významu a neméně těžkostí nežli příbuzné jí otázky: co jest pravda? Co jest dobro?*“⁴⁴ Už od antiky se usilovalo o to, porozumět kráse a umění, avšak v jiných kontextech, a tyto poznatky sloužily k jiným záměrům. Palacký se zasloužil o myšlenku vytvoření estetiky jako specifické a plnoprávné vědní disciplíny.⁴⁵

Podle Palackého je „krásověda“ naukou o původních zákonitostech krásy. „Krásověda“ je vědecký systém, který shrnuje všechny poznatky, které lidský rozum může získat o kráse a jejích vztazích. Předmětem „krásovědy“ je idea krásy. Krása je něco zvláštního a podstatného v duši člověka. Naše duše ji cítí, touží po ní a ráda se v ní kochá. Krása se svou podstatou odděluje od ostatních idejí v duši. „*Obor ten, ve kterém krása se jevívá, jest jakýsi zvláštní obor duchovních úkazův, a předmětové krásní, pokud krásní jsou, že náležejí pod svou jakousi zvláštní zákonnost ve světě skutečném.*“⁴⁶ „Krásověda“ zkoumá obor krásy a jeho zákonitost. Tato vědní disciplína krásu vyhledává a zkoumá ve všech jejích vztazích. Studuje její základ a vznik v citu a myslí. Hledá vztahy a spojení krásy s působnostmi duše, odkazuje na obrazy krásy v předmětném světě, který člověk poznává díky zkušenosti. Člověk se vedle přírody snaží vytvořit krásu v předmětech,

⁴⁴ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 193.

⁴⁵ Estetika se odlišuje od umění, neboť umění je činnost, estetika je reflexe o této činnosti a jejích výsledcích. Odlišuje se také od didaktiky umění a literatury, neboť estetika nic nepředepisuje a jejím cílem není vychovávat básníky a umělce, přestože jim může poskytnout užitečné znalosti. Dále od kritiky, neboť kritika chce umělecká díla hodnotit a vynášet o nich soudy, estetika je objektivní, deskriptivní a analytická. Od psychologie, tyto dva obory se částečně překrývají, estetika analyzuje estetické citění, umělecké vlohy odezvu vnímatele, estetika v této psychologické sféře se omezuje na to, co se týká umění a pocitu krásy. Od morálky, protože estetické hodnoty jsou nezávislé na hodnotách morálních. I estetické hodnoty mohou povznášet ducha, umění se neomezuje na smyslovou libost. Srovnej. SOURIAU,É. *Encyklopedie estetiky*. Praha : Victoria Publishing, 1994, s. 242.

⁴⁶ PALACKÝ, F. cit. dílo, s. 145.

pomocí básnické řeči, či hudebních zvuků nebo viditelných obrazů. „Krásověda“ se také zabývá zkoumáním zákonů krásného umění (básnictví, malířství, hudby, řezbářství).

Palacký vysvětluje, že estetik se neptá, co je kde na světě krásného, nesnaží se popsat všechny krásy přírody a uměleckých děl. Existují totiž už od Platona dvě rozličné otázky: co je krásné? a co je krása? Povinností filosofa je odpovědět na druhou otázku. Člověk může obejít celý svět a zaznamenávat, co je všude krásného, ale chybí mu něco podstatnějšího, a to poznání, co to vlastně krása je, co předměty činí krásnými. Nejprve je třeba poznat, kde krása vzniká v duši a ve světě, nejprve člověk musí proniknout do estetiky. Palacký vysvětluje smysl estetiky. *„Povolání nauky této jest: skrze vysvětlení idey krásy posloužiti jak filosofovi, tak i umělci k dorozumění, proč daní předmětové jsou krásní neb nekrásní, a proč jemnou duši pozorovatele bud' citem ušlechtilým rozněcují, bud' nelibostí svou od sebe odvracejí.“*⁴⁷

Palackému se zdá zvláštní, že vnímaví citliví lidé uznávají krásu intuitivně shodně už od věků, ale i přesto se „krásovědcům“ může zavírat přístup k jejich oboru. Mnoho pozorných zkoumatelů pochybuje o možnosti „krásovědy“ jako vědecké disciplíny a sami badatelé, kteří pozorují krásu, o svém předmětu tvrdí, že pokud krása patří do sféry citu, nedá se poznat rozumem, nedá se uchopit v pojmech, tak tedy že nelze ji ani vyučovat. Dále tvrdí, že se nedá založit nauka, věda o kráse, protože její předmět je nevyzpytatelný.

Palacký se zamýšlí nad touto námitkou, že o kráse nelze vytvořit přísně vědeckou disciplínu jako je třeba matematika. Kdyby se ve vědecké soustavě musely všechny výroky a teze vyvinout z nutnosti a patrnosti ze svých prvovět skoro mechanicky, tak už by nebylo třeba se u těchto věcí, které zkoumají vědy, pozastavit. Není vždy pravdou, že co se nedá změřit a vypočítat, jako ty nejdůležitější pravdy lidského života, právě kvůli tomu přestává být pravdou. Palacký říká, že pouhá soustavná shodnost pojmů ještě není neklamnou známkou pravdivosti. Žádná pravda zajisté netkví celá jen v předmětech, ale vždy závisí na lidském duchu. I matematik je přinucen své prvověky zakládat na své podmětnosti, na lidském citu. Tak ani „krásovědě“ nevadí, že nemůže být pouze vyvoditelná z mysli, tudíž přísně vědecká.

Když Palacký ospravedlňuje estetiku jako vědní disciplínu, zamýšlí se nad teorií vědy vůbec. Snaží se vymezit podmínky, podstatu a hranice poznání předmětu vědeckého

⁴⁷ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 146.

zkoumání, zvláště pak estetiky. Palacký se pokouší tematizovat vztah poznávajícího subjektu, poznávaného objektu a obsahu poznání. Avšak k teorii poznání patří zkoumání poznávacích struktur v duši člověka. Psychologie jako věda o duši člověka patří do předpokladů teorie poznání, psychologie objasňuje duševní procesy, snaží se vysvětlit, jak může člověk poznávat. Palacký se snaží objasnit metodu, principy, pojmy a cíle vědy. Věda by měla používat metodu naučného zkoumání, tuto metodu se Palacký snaží aplikovat do oboru estetiky.

Palacký dále tvrdí, že možnost „krásovědy“ jako vědního oboru neničí to, že soustava jejích pravd vychází od podmětu. *„Krása arcí jen potud krásou jest, pokud se cítí, právě tak jako pravda jen potud pravdou jest, pokud se myslí, dobro jen potud dobrem, pokud se koná.“*⁴⁸ Podstata krásy se myšlením uchopí pouze z části, stejně jako idea dobra. Podle Palackého je existence krásy předmětem krásoumy, ne „krásovědy“. Estetik zkoumá jen zákonitost (pravdu) krásy, právě tak jako etik zkoumá zákonitost dobra. Jestli se tedy člověku krása ukazuje pod nějakou zákonitostí, kterou může poznat, musí být možná „krásovědná“ nauka.

Palacký prohlašuje, že i krása má svou zákonitost. Je původní a základní ideou ducha, ke které je člověk podněcován sám sebou, nikoliv zvenčí. Cit pro krásu je založen v původní zákonitosti ducha a musí se řídit podle všeobecně platných zákonů, které vycházejí z přirozenosti člověka. Podle Palackého existuje jednotný všeobecný pojem lidství i ve vší rozmanitosti lidstva, národů i jednotlivců, a také tak existuje v rozmanitosti krasocitných útvarů jedna jistá zákonitost „krásocitu“.⁴⁹ Zákonitost krásy lze uchopit a zkoumat rozumem. Každá zásadní poznatelná věc má svou schopnost, založenou na jednotě a stejnosti své podstaty. Protože když něco nepůsobí, nemůže to něčím být, ale pokud to působí stejně, je to tím, čím to je. Stejnost schopností se člověku ukazuje ve stejnosti svých úkazů, které může myslí pochopit, pojmut jednotu těchto působností je úkolem lidského rozumu. Tato jednota působností pojatá ve stejnosti úkazů „krásocitu“ se nazývá zákonitost. Úkazy schopností „krásocitu“ se vyjevují buď na vnějších smyslech,

⁴⁸ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 147.

⁴⁹ „*Krásocit, jest onna zásada původní v duchu, za jejímž působením my nepřestáváme po kráse, čili po formě božnosti, toužiti a v jejích úkazích se kochati; aneb, jest onno na původním citu čistého člověčenství založené zvolné nešení se ke všemu, což nám předcítí, zázvuky a obrazy svrchovaného čili zbežvýminečného bytu člověckého v úkaz vynáší.*“ Tamtéž, s. 192.

nebo jsou v duchu duchem samým pozorovány. Krása tedy má svou zákonitost, kterou lze pochopit rozumem, proto i o kráse je možná vědní disciplína.

Palacký konstatuje, že toto věděli i ti estetici, kteří po mnoha zkoumáních zjistili, že o kráse nelze mít jasné ponětí. Ale kdyby o kráse bylo nemožné jasné povědomí, nemohla by být vytvořena nauka o kráse. Palacký se zamýšlí nad tím, zda lze vytvořit nauku o věci, která je o sobě nejasná, jestli pojem nauka se tak nazývá proto, že věci (předměty svého zkoumání) objasňuje. Nebo v každé nauce musí být nějaké poznání, které je rozumné, ale v povědomí může zůstat nejasnost a neurčitost. Palacký tvrdí, že tak sami sobě odporovali spisovatelé, kteří krásu ničili slovem, ale na druhou stranu se ji skutkem snažili vytvořit. Vznikl tak protiklad, že oni sami zákonitost krásy lépe tušili, než uměli pochopit myslí. Krása má jednu svou podstatu, také má jednu zákonitost, kterou může člověk pochopit rozumem, musí tedy být jeden všeobecný pojem krásy, který bude tak jasný, jako zákonitost krásy lidskému rozumu, protože pojem a zákonitost krásy jsou jedna a tatáž abstrakce.

Palacký upozorňuje na to, že je velmi důležité pro zakladatele a posuzovatele „krásovědy“, aby se seznámili s vlastním účelem a úřadem téhle nauky a to proto, aby o jejích mezích a platnosti mohl být vyneseno spravedlivý soud. Účelem estetiky je nalézt původní zákonitost idey krásy a vykázat, jaké jsou zákony idey krásy v duchu člověka i v jejích úkazech. Má stejný účel jako ostatní nauky filosofické - objevit pravdu neboli původní zákonitost veškerenstva. Její úřad je naučný a filosofický, ne kritický a umělecký. Estetika zkoumá krásu vůbec buď v rámci umění, nebo v rámci přírody. Základním předmětem estetického bádání je vždy krása, ne umění, protože podstata krásy zakládá krásné umění a ne naopak.

Nelze říct, že by estetika byla jen teorií krásného umění. Obor krásy je přednější a širší než obor umění (umělecké tvorby). Regulativní platnost zákonů krásy se vztahuje na celý život člověka, nejen na krásné umění, zákonitostí krásy se má řídit celý náš život, nejen krásné umění. „*Palackého estetická, krásovědná nauka není povýtce filosofická jen proto, že na rozdíl od pouhé „krásoumy“, tj. teorie umění a umělecké kritiky, chce být analýzou pojmu krásy, ale především z toho důvodu, že buduje na určitém pojetí celku světa, na určení bytí člověka a mravního smyslu jeho dějin.*“⁵⁰ Vzdělání v oboru krásy

⁵⁰ MAJOR, L. „Palackého krásověda a německá klasická filozofie“. In *Acta universitatis carolinae. Philosophica et historica 1.: Studia Phlilosophica IX.*, Praha : Univerzita Karlova, 1986, s. 12.

v životě člověka je podstatná část vzdělání člověka vůbec, proto „krásověda“, která pomáhá ke způsobu tohoto vzdělání, má pro lidstvo podstatný význam.

V krásném umění se nám podle Palackého nejlépe ukazuje idea krásy, která je vlastním účelem tohoto umění. Estetik tedy musí zaměřit svou pozornost na krásné umění, které estetické zásady potvrzuje nebo vyvrací. Je potřeba, aby kdokoliv o kráse filosofuje, měl úplnou a dokonalou znalost krásných umění. Musí se sledovat krása v každém jejím zaznamenání, protože poznat všeobecnou působnost krásy může jen ten, kdo ji dříve poznal a pocítil sám v sobě.⁵¹ *„Pročež potřebí jest, aby kdokoli o kráse filosofuje, měl úplnou a dokonalou známost každé krásoumy ve všech jejích i řemeslných potazích, a každý zázvuk, ve kterém krása věje, každá čárka spanilosti, každý sklad podob a výraz duše milostné má především jímati jemného ducha jeho mocně: neboť jen pozitiv a poznáv dříve sám v sobě působení krásy, může ohlédati všeobecnou její působnost.“*⁵² Ale estetik jako vědec se nemá podle Palackého zapotřebí plést do umělcova řemesla.

„Krásověda“ tedy je nauka filosofická, nikoliv umělecká nebo řemeslná, tak estetiku definuje Palacký. Díky estetice může člověk objevit svého ducha v jeho působnosti, pomáhá člověku k porozumění sebe samého a pochopení své vlastní podstaty a svého určení. Ale přesto podle Palackého nemůže pomoci umělci nahradit důvtip nebo cit pro krásu. Protože je to odlišná věc poznat krásu uměleckých děl na jedné straně a umět ji vytvořit na straně druhé. „Krásověda“ čili poznání krásy je podkladem pro umělce, který tvoří krásná díla, on musí znát „krásovědné“ zásady, avšak estetik nemusí být schopný vytvořit krásné dílo. Umělec pracuje s výtvořou myslí a uměním, nikoliv přírodou. Umění je postaveno na krásovědných zásadách, avšak umělec si je nemusí vždy jasně a výslovně uvědomovat. Kdo chce tvořit krásná díla, musí nejdříve poznat, co je krása. „Krásověda“ učí rozeznávat krásu od nekrásy. Je prospěšná a potřebná jak filosofovi, tak umělci. Slouží oběma stejně, a to k porozumění sobě samému. „Krásověda“ neposkytuje člověku schopnost vytvářet krásné výtvořy, to činí příroda, ale chrání tuto schopnost člověku danou od přirozenosti před poblouzněním.

Palacký chápe, že zkoumání krásy má však své jisté meze ze strany filosofie, „krásověda“ se nesnaží odpovědět na všechny otázky, které ohledně zkoumání krásy může

⁵¹ Právě proto je potřeba estetické výchovy, která v člověku rozvíjí schopnosti, díky nimž je člověk schopen posuzovat a vnímat krásno.

⁵² PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 148-149.

filosof položit. Palacký uvádí příklad otázky, kterou „krásověda“ nezodpovídá: jestli krása existuje mimo lidskou přirozenost, nebo je to pouze lidský fenomén. „Krásovědec“ spoléhá na to, že každá pravda, která lze vyvodit z lidské podstaty, je pravdou opravdovou a neklamnou. Tak takovou otázku přenechá „krásovědec“ metafyzikům, a fyzici a fyziologové zase mohou vysvětlit, jak hmotné předměty, ve kterých je spatřována krása, mohou působit na naše smysly. Některé otázky ohledně krásy „krásověda“ přenechává jiným oborům nebo disciplínám, „krásovědec“ na ně odpověď znát nepotřebuje, protože nespádají do oboru jeho zájmu.

Palacký také uvažuje o metodě „krásovědy“, o té rozhoduje rozum a jeho způsob, kterým je pojímána zákonitost krásy. Metoda „krásovědy“ má být teoretická a naučná. Dále se zamýšlí nad filosofickým zkoumáním vůbec, které může mít dva způsoby. Soustava pravd o předmětech se vyvine pouze skrze myšlení z hlavní myšlenky, teze a pojmu. Nebo z jednotlivých pravd o kráse plynoucích z podmětu je vytvořena jednota, která je zpředmětněná, a z ní se vytvoří zákonitost v hlavním pojmu krásy obsažená. Jeden způsob vychází z povšečnosti k jednotlivostem, a tedy od souboru (syntézy) k rozboru (analýze) a druhý naopak. První způsob je svou podstatou naučný a vznikající v mysli, druhý je zkoumavý a pochází ze zkušenosti.

Palacký se zamýšlí nad otázkou poznání vůbec, jak člověk může poznávat. Palacký tvrdí, že veškeré naše poznání je střídání a pronikání souboru a rozboru. V každém poznatku se shrnuje rozmanitost pod jednotu, jak v jednotlivých smyslových názorech, tak v nejповšechnějších rozumových ideách. Ale spojit v jednotu lze jen to, co k jednotě náleží, a rozebrat lze jen to, co bylo dříve spojeno. V získávání poznatků je prvotnější soubor než rozbor, nejprve je třeba poznání skrze zkušenost, skrze smysly, v souboru je vždy zkušenostní poznání prvotní. Soubor obsažený v pojmu krásy není původně jen samým výtvořem mysli, to jen do té míry, dokud ho předchází poznatky o duši skrze poznání ze zkušenosti. Palacký se ptá, čím je dobré ve filosofii začít, jestli souborem v pojmu krásy, a nebo zkušenostním poznáním, kterým je iniciován.

Důležitým posláním a úkolem filosofie je pro Palackého výchova a vzdělání. *„Povolání filosofovo jest vůbec dvojího způsobu: jedno, aby skoumal pravdy na život člověka se vztahující; druhé, aby jim vyučoval.“*⁵³ Když filosof zkoumá, tak využívá

⁵³ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 150.

postup souboru, naopak když vyučuje, využívá postup rozboru. Filosof může vyučovat jen díky předešlému zkoumání, pravdivost vět, které filosof vyučuje, závisí na správném a pravdivě provedeném zkoumání. Snadnější pro vytvoření soustavy „krásovědy“ je jít cestou naučnou, začít od souboru a uvést pravdy, které jsou obsažené v jednotě souboru, zřetelně do vědní soustavy. Stejně jako je jednodušší poznat pyramidu tak, že se z vrchu shlíží dolů a najednou si člověk uvědomí její celkový stav, než kdyby ji po stranách ohledával. Ale aby se přesvědčil o pevnosti a ustanovení „krásovědy“ jako vědní disciplíny, musí pochopit její základy a spojení všech jejích částí. A ten, kdo by chtěl vytvořit celou „krásovědnou“ nauku jako soustavu, nemůže nejdříve stavět vrchol pyramidy, ale její základy. Až filosof pochopí základy, bude moct prozřít najednou způsob uspořádání všech jejích součástí a bude schopný vidět jejich spojení.

Podle Palackého původ krásy by měl být hledán v podmětnosti člověka (lidská subjektivita), ne v předmětech samých, které ji nesou.⁵⁴ Dále podle Palackého je idea krásy to podstatné v duchu člověka, stejně jako idea dobra a pravdy, idea krásy je svézákonná, není to pouhá přidaná vlastnost na předmětech. V ideji krásy se živě ukazuje podmětnost člověka, krása je tedy závislá na zákonech a působení ducha. Kdo nemá podstatu krásy v duchu, ten se může mýlit, protože hledá její zákonitost v pouhém uspořádání vnějších předmětů. *„Jest pak návod duševědného skoumání ve krásovědě tím potřebnější, čím jistější a důležitější jest pravda ta, že rodištěm krásy musí hledáno býti v podmětnosti člověka, ne v předmětech samých, kteří ji nesou.“*⁵⁵

Palacký konstatuje, že v průběhu dějin vzniklo mnoho nezdařilých pokusů o vysvětlení krásy, protože se tito badatelé v oboru krásy snažili uchopit její podstatu spekulativním rozumováním o jednotlivých úkazech krásy. Palacký se ohrazuje vůči jejich nepřiměřenému postupu zkoumání krásy, krásu považovali za předmět a nebrali v potaz důležitost krásy v životě člověka. Podle Palackého například Kant objevil jen vnější stránku zákonitosti krásy, ukázal více, jak krása působí, než co je a proč tak působí. Novější esteticí využívají způsob popisu krásy k jejímu pochopení a k objevení jejích zákonitostí, objasňují, jak krása působí v duši člověka, ale ne samotnou podstatu krásy.

⁵⁴ Zde Palacký navazuje na Kanta, když tvrdí, že krásu nemáme hledat v předmětech, ale v lidské mysli. Při poznávání krásy se máme obrátit na naše povědomí, na naše představy krásy. Krása je představa krásného pocházející od člověka.

⁵⁵ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 150-151.

Palacký poukazuje na nedostatky těchto snah, protože působení krásy v duši člověka může být velmi rozmanité a ve svém úkazu je vždy jednotlivé, avšak krása ve své podstatě zůstává vždy jen jedna a stejná. Aby byl člověk schopen poznat krásu, musí proniknout do jejího „rodiště“, tj. k samotným základům veškeré duševní působnosti. Pevnou zásadu, na které stojí estetika, lze vyvodit z bezprostředního vědomí naší duše.

V „krásovědě“ je podle Palackého potřeba vykázat a určit obor předmětů, který do sebe zahrnuje pojem krásy. Palacký upozorňuje, že je potřeba se vyhnout dvěma chybám při posuzování krásy: jedné v obecném životě, druhé mezi učenici. První chybou je, že se chápe pojem krásy příliš široce, v rámci druhé chyby je zase krása pojímána příliš úzce. Obě chyby ruší určitost a zřetelnost, která je potřebná v oboru poznání krásy. *„První mýlka pochází z nedopatření v životě zvyklého, když věci, zvláště vniternou smyslností pojímané, nazýváme ne vlastními jmény jejich, ale příbuznými a snad povšechnými jmény. Takto nečinívá se vždy potřebný rozdíl mezi tím, co příjemného aneb libého vůbec, a mezi tím, co vlastně krásného jest.“*⁵⁶ Palacký dále tvrdí, že ačkoliv každý názor krásy plodí cit libosti, tak ne vše, co plodí libost, je krásné. Existuje mnoho věcí, které jsou libé, ale nemusí být zároveň krásné. Cokoliv lahodí jen tělesným smyslům a nevztahuje se to na ducha, je příjemné, ale není krásné. Podle Palackého krása nesmí být hledána ani v pouhém tělesném smyslovém vnímání, ani v oboru pouhé rozumnosti. V oboru pouhé rozumnosti panuje pouze zákonitost dobra a pravdy. *„Tak často co jen vlastně pravdivé, důmyslné neboli trefné jest, krásným nazýváno bývá, jakož i to, co by vlastně dokonalým, dobrým neboli mravně šlechetným slouti mělo.“*⁵⁷ Z „krásovědy“ musí být vyloučena neurčitost, která vzniká nesprávným užíváním slov v oboru krásy. Každá nauka musí věci pojmenovávat jejich vlastními názvy, kde pojmy nejsou jasně rozlišitelné a mají podobný význam, tam je třeba stanovit definici každého z nich.

*„Druhá mýlka v novějších teprve časích povstala, skrze přílišné věci stejnorodých různění, takže samým rozebíráním znakův často tratíme jednotu ponětí. Podlé toho v jistých naučných knihách o kráse činí se takoví rozdílové, že již krása staví se naproti vznešenosti, tragičnosti, komičnosti a tak dále.“*⁵⁸ To nás podle Palackého může přivést k nedorozumění, jelikož touto cestou nelze dojít k jednotě poznatků. Je třeba vyzdvihnout

⁵⁶ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 193.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, s. 194.

jednotu znaků nad jednotlivé znaky. Vše, co je pěkného, vznešeného, ušlechtilého, komického, tragického, tak je i krásného. Existuje něco společného, co je stejné ve všech rozdílech, co činí a stanovuje jednotnou podstatu krásy. „*Podé jménem krásy tedy obsahuje se v nauce této vše to, co novější německá škola nazývá, nepřiměřně dosti, aesthetickým, čili vše to, v čemž doby božné života našeho samoučelně jeviti se mohou.*“⁵⁹

Zásadní věc ve zkoumání krásy je podle Palackého mít neustále na mysli veškerý obor krásy, i přes poznávání jednotlivých předmětů krásy. Je třeba vždy pojímat krásu v celku, jak krásu uměleckých děl, tak krásu přírodních úvarů, jak krásu básnických děl, tak krásu děl hudebních a výtvarných. Palacký se snaží upozornit na nesprávný postup při zkoumání krásy. „*Jakož i to dosavad mnohým zpytatelům závadno bylo, že pojímajíce do mysli ne samu krásu vůbec, ale jen rozdíly její, zvláště pak pěknotu a vznešenost, vyhledávali zákonnost její na rozličných předmětech přírodných o sobě pojatých, aneb i snad na jednotlivých ideách básnických, z celku svého vyloučených; čímž arci nemohli prohlédnouti k té stejné jednotě ve všech rozdílech krásy, která vlastně zakládá bytnost její.*“⁶⁰

Palacký svým zkoumáním krásy dochází k důležité pravdě, že podstata krásy se zakládá v podmětu, krásné předměty mohou být krásnými jen do té míry, do jaké zpředměťují podmětност. Krásné předměty „*v sobě nesou a ukazují jisté doby života našeho podmětného.*“⁶¹ Podle Palackého se důkazem této pravdy může stát zamyšlení nad otázkou: co spojuje krásu básnickou, hudební a výtvarnou? Stejnost krásy v básnictví, hudbě a výtvarném umění se projevuje tím, že ačkoliv vyjadřují krásu různými prostředky, představují nám naše city a snahy, celou naši podstatu. „*Pročež skoumání krásy ve předmětnosti má vlastně jen to za oučel, aby se ukázalo, kterak idea krásy může ve předmětenstvu se zjeviti, čili kterak předmětové mohou formou božnosti na se vzíti, a tím buditi idej krásy ve svědomosti naší.*“⁶² Podle Palackého je potřeba najít zákonitost, podle které se v předmětech ukazuje náš podmětный život, naše snažení k božnosti. Poznání této zákonitosti vede k porozumění a rozlišení mezi krásou a nekrásou, tato

⁵⁹ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 194.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž, s. 195.

zákonitost odůvodňuje, proč je vůbec možné usuzovat o kráse předmětů. Nalezení těchto zákonitostí by měl být hlavní úkol „krásovědy“.

Palacký jmenuje několik jmen osobností, které se v rámci dějin zasloužily o důkladné objasnění zákonitosti krásy a objevení zákonů krásného umění (Platón, Aristotelés, Kant, Herder). Avšak nebyla ještě vytvořena soustava estetiky, která by byla úplná a důkladná a která by zkoumala všechny obory krásného umění. Zákony o kráse, které vynášeli tito esteticci, se nedaly aplikovat na celé krásné umění. Avšak přece jen existuje pouze jedna idea krásy a jeden cit pro krásu, který se ukazuje jak skrze báseň, hudbu nebo obraz.

V estetickém zkoumání se nachází mnoho mezer a nedostatků. Nejdůležitější otázky jsou: jaký je důvod a účel krásy v ideji a podstatě člověka, zdali ji potřebuje a proč, jak vážný je její obor v duši člověka a jak blahodárně ovlivnila a působila v celých lidských dějinách.

4. Humanismus v Palackého *Krásovědě*

Palackého práce o „krásovědě“ je nesena myšlenkou humanismu.⁶³ Palacký se přiklání k humanistické vizi člověka jako svobodného harmonického občana žijícího ve svobodné a humánní společnosti. Palacký si vytvořil své filosofické stanovisko také z novohumanistického okruhu. Byl ve své koncepci ovlivněn novohumanisty, jako je Herder a Schiller.⁶⁴ Palackého *Krásověda* není pouze estetickou studií, ale zahrnuje v sobě i momenty psychologické, antropologické, historické, pedagogické a etické. To všechno jsou vědní disciplíny, které se snaží vystihnout podstatu lidskosti. Myšlenka humanismu je v nich hlavní kategorií, jedná se o potřebu zdůraznění toho, co je lidské, vyzdvižení lidskosti. Jsou to vědy o člověku a jeho zvláštních vlastnostech a schopnostech. Ideálem humanity má být mravní zdokonalení člověka i lidstva. Palacký byl zastáncem myšlenky výchovy jako ideového působení na společnost.

Palacký psal *Krásovědu* s určitým záměrem, měla pomoci národu k jeho vlastní obrodě. Snažil se oživit český jazyk, vytvářet odborné termíny pro vědecké disciplíny a motivovat český národ k větší uvědomělosti. Palacký *Krásovědu* napsal pro veřejnost. Palacký chápal člověka jako boží stvoření, jako obraz Boha. Člověk by se měl Bohu podobat právě v touze po kráse, pravdě a dobru, to je to specificky lidské, co dělá člověka člověkem. Tím jediným se člověk podobá Bohu. Jedině skrze poznání pravdy, krásy a dobra člověk může dosáhnout pravého lidství. Člověk má v sobě touhu neustále se zdokonalovat, a tak se neustále čím dál více přibližovat Bohu, i když ví, že velikosti boží nikdy dosáhnout nemůže. Palackého dílo je zaměřené tak, aby se lidé zamysleli nad svým chováním a snažili se zlepšit, snaží se je motivovat k pravému poznání. Člověk, aby se stal člověkem, potřebuje výchovu. Výchova má umožnit rozvoj jedince ve všech oblastech, rozvíjet jak tělo, tak i ducha, každý člověk potřebuje duchovní výchovu, k pochopení základních idejí: pravdy a krásy a dobra. V lidské přirozenosti je usilovat o tyto hodnoty, avšak tato láska a touha k nim musí být v člověku probuzena výchovou a zároveň výchova kultivuje člověka prostřednictvím těchto hodnot. Důležité je znát

⁶³ Jako humanismus se označuje zdůrazňování pozitivních stránek člověka a úsilí o jejich emancipaci, je to snaha o lidskost. Etymologie pojmu humanismus - slovo pochází z latiny, humanus, to znamená lidský, jsou všechny věci a vlastnosti, které se týkají člověka jako specifického druhu mezi ostatními živými tvory. Humanismus je označení toho, co patří jen člověku, co vytváří podstatu člověka a lidskosti. Humanismu je vymezován jako úsilí o určení podstaty lidskosti, o emancipaci specificky lidských vlastností. Srovnej. LOUKOTKA, J. *Humanismus v naší filosofické tradici a dnešek*. Praha : Svoboda, 1974, s. 15-37.

⁶⁴ Srovnej. ZUMR, J. „Novohumanistická složka Palackého filosofie“. In ŠMAHEL F. a DOLEŽALOVÁ E. (editoři), *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*, Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 73-79.

pravdu, vědět, co je dobré a co špatné a na tomto základě se umět správně chovat a jednat s lidmi, avšak člověk také ke svému správnému vývoji potřebuje mít cit pro krásu, umět vnímat to krásné. Výchova a vzdělání pomáhají člověku dosáhnout pravého lidství, tato výchova se má dít skrze teoretickou filosofii, praktickou filosofii a estetiku. To, co má lidi vychovávat je především filosofie, má pomoci, aby si lidé uvědomili, co je v jejich životě to podstatné a kam směřuje veškeré jejich jednání, to by mělo vést k božnosti skrze poznání základních idejí a momentů v lidském životě pravdy, krásy a dobra. „*Užitečná tedy netoliko, alebrž i potřebná musí býti lidem nauka, která by nejen budila svědomost idejí, ale i učila i ulehčovala usilování po nich. Nauka tato jest filosofie.*“⁶⁵

Filosofie je pro Palackého nauka idejí, měla by řídit lidský život a vést člověka k božnosti. Měla by lidi naučit poznat jejich vlastní podstatu a její účely a pomoci vést vlastní život jak jednotlivcům, tak celých národům. Má teoretický i praktický význam pro lidský život. Zkoumá zákony, podle kterých se řídí člověk i příroda, analyzuje lidské činnosti a hledá v nich paralelu se zákony činnosti veškerenstva. Snaží se u těchto činností najít jednotný a společný počátek a směřovat jejich průběh k jednomu cíli, a to k jejich určení. Do oboru filosofie patří rozumové poznání, které vnáší jednotu do veškerenstva a do života člověka. Jednotu v přírodě člověk může poznat, jen pokud ji má v sobě. „*První tedy částka ouřadu jejího jesti' arcí poznání, a sice poznání rozumné, snažící se uvesti jednotu do veškerenstva. Ale tím samým hledát' ona také skutkem vkořeniti jednotu do života našeho; nebo jen kde uvnitř svornost bydlí, může tolikéž i venku poznána býti.*“⁶⁶

„*Tento dávali smysl filosofii všickni filosofové od časův nejdávnějších. Bylat' ona jim vážnou učitelkyní osob i národův, vodící je k moudrosti a zajímající se o všechny důležitosti člověctví.*“⁶⁷ Filosofie je také školní nauka vyplývající ze zásad rozumu, která je uvedena v soustavu. Oblast filosofie se ohraničuje, je tu snaha o uchopení a popsání filosofie, snaha ji stáhnout do předem vytvořených hranic pro ni, aby se tam vtělila alespoň fyzicky, když nemohou postihnout to duchovní z ní. Snaží se ji prozkoumat, rozebrat a znovu dát dohromady, ale v tomto procesu se vytratí veškerá pravda a život. Duch filosofie se nedá vyměřit a svázat. Jasný duch filosofie vnáší do našeho světa poznání a do života světlo a řád. Palacký také teoretizuje o tom, co filosofie být nemůže.

⁶⁵ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 142.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

„Ne ledabylé pohrávání prázdnými ponětími jako ciframi, ne suché pitvání se v mrtvých různých formách bez poznání ducha obživujícího, ne drzostné vyměřování všehomíra duchovního i tělesného malichernou oblíbených důminek měrou, aniž pak jaké spupné násilí a rouhání se každému tajemství srdce, světa i náboženství, může filosofování slouti.“⁶⁸

Umět žít jako člověk znamená umět se vynést samostatným duchem nad obzor tělesnosti a egoismu. To umí filosof a zná sebe samého a zákony přírody a dějiny národů, myslí v ideách, tak může poznat, co je pravé, krásné a šlechetné, tímto duchem obrací celé své snažení k božnosti.

Palacký skládá poctu myslitelům nové Evropy, kteří se snažili o společné dorozumění, ale nelíbí se mu že založili veškerou filosofii rozumem a pro rozum a na rozum. *„Filosofie zajisté, jejížto počátek jest poznání sebe samého, a ježto nenalézá potřebné ve hlavních zásadách jistoty bezprostředné jinde kromě citu prvotního, nemůž také nikdy od života podmětného cele se oddělití, nikdy pouhým předmětem a skutkem pouhého domyslu se státi.“⁶⁹*

Jistá pravda našeho vědomí nezáleží jen na jasnosti a shodě několika představ, jejichž podstatu člověk nikdy zcela nevyměří. K pravdě nás nedovede jen mechanické srovnávání těchto představ mezi sebou, ale bezprostřední poznání jádra, ze kterého se vyvíjejí. V říši myslitelnosti mohou nastat antinomie, pokud nebudou urovnány něčím existujícím. *„Myť arcí, co víme a rozeznáváme, jen rozumem víme a rozeznáváme, jelikož rozum nám jest nejvyšším pravidlem a správcem skutečného bytí našeho: ale na rozumu samém nespolehá veškera jestota naše a poznání založeno i obsaženo jest ještě něčím vyšším a povšechnějším, totiž bytováním.“⁷⁰* Smysl filosofie se neztratil z obecného života, stále je to proces vedoucí k moudrosti a poznání našeho určení. A tam nás také odkazují ideje, tam směřuje filosofické určení.

Palacký se zamýšlí, jestli může být filosofie učena. Pokládá si otázku, zda může být filosofem, kdo je pouze učený. Je jisté, že filosofování není nic řemeslného, podstata a způsob filosofování nelze zdědit. Učení je duševní činnost, kdy duše pojímá poznatky příšlé zvenčí. Jako k tělesnému vnímání člověk potřebuje probudit nejen smysly, ale i

⁶⁸ PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941, s. 143.

⁶⁹ Tamtéž, s. 144.

⁷⁰ Tamtéž.

svou samočinnost, tak mnohem více je potřeba k filosofování. Učením je naše duše probuzena, ale filosofovat bude vždy jen ten, kdo se vlastním úsilím a vlastními schopnostmi snaží proniknout do hloubi moudrosti. Učení filosofii přináší velký užitek, každé rozumné vědomí je pro Palackého podle vzoru Sokrata jen rozpomínání.

Palacký konstatuje, že v oboru filosofie se postupně vytvořily zvláštní nauky, díky nimž má být filosofické rozpomínání ulehčeno a zřízeno. Tyto nauky se od sebe oddělují tím, že mají rozlišené předměty svého zkoumání, zabývají se rozličnými idejemi duše a jejich vztahy. Vědci se to snaží zmapovat a přesně a striktně rozdělit pro lepší používání pojmů, to je prospěšné učitelům a učencům, kteří myslí, že čím více názvů nauk budou znát, tím více proniknou do jádra vědomostí a moudrosti. Ale filosofie se nenachází na papíře, ale v samostatném a vyšlechtěném duchu.

Ideu a zákonitost pravdy objasňuje teoretická filosofie, zvláště logika a metafyzika. Praktická filosofie se zabývá zákony ctnosti a spravedlnosti, k ní patří mravní a právní nauky. Člověka jako občana v rámci společnosti zkoumá politika. Do oboru teologie náleží náboženství. Krásu a umění do svého oboru pojímá „krásověda“.

Závěr

Cílem práce bylo rozšířit povědomí o Františku Palackém jako o významném českém mysliteli, který se zabýval složitými filosofickými problémy. Palacký na člověku vyzdvihoval neustálou touhu se zdokonalovat, být lepším člověkem. Lidská přirozenost se podle Palackého vyznačuje tím, že se v lidské duši nachází „jiskra božství“, která tvoří lidskou podstatu a díky ní se stává člověk člověkem. Palacký popisuje úkol člověka v životě jako péči o „jiskru božství“. Proto by měla výchova a vzdělání zaujímat významné postavení v životě člověka. Pomáhá rozvíjet osobnost člověka a naplňovat v něm lidskou podstatu.

Podle Jaroslavy Peškové, přední znalkyně Palackého díla, je nutné Palackého dílo o estetice vysoce ocenit. *„Jde samozřejmě o filosofickou prvotinu, která neměla v Čechách precedent. Je proto třeba dílo vysoce ocenit, i když samozřejmě není možné poměřovat Krásovědu výsledky úsilí předních představitelů německé filosofické tradice od Herdera po Friese. Lze jen ukázat, že Palacký byl poučen o koncepcích lidské tendence po překročení pouhého bytí svobodnou tvorbou a že se pokusil o samostatné rozvinutí této myšlenky v domácím prostředí.“*⁷¹ Dále je třeba věnovat pozornost odkazu, který Palacký zanechal a podle něhož platí, že je třeba se neustále vzdělávat a podle „vzdělaného rozumu“ jednat v životě. *„Abychom se vzdělávali a dle vzdělaného rozumu jednali“*. (*„To jest jediná závěť, kterou bych národu svému takřka umíraje, odkázal“* – Palacký.)⁷² Palackého úsilí, které vynaložil, když se snažil pomoci svému národu prostřednictvím vzdělávání se v estetice a filosofii, aby se dostal na úroveň samostatných evropských států, má stále svůj aktuální význam.

Palacký se zasloužil o rozvoj filosoficko metodologické dimenze vědy, když koncipoval estetiku jako vědní disciplínu a snažil se vytvořit novou metodologii jejího zkoumání krásy. Palacký je představitelem reálného působení filosofie na české půdě. Palacký usiloval o rozvoj niternosti a duchovního života.⁷³ Je důležité, a tato Palackého myšlenka má stále svou aktuální platnost, že cit je základem mravního konání člověka a že estetika získává svůj konečný význam ve spojení s etikou.

⁷¹ PEŠKOVÁ, J. *Role vědomí v dějinách*. Praha : NLN, 1998, s. 99.

⁷² Tamtéž, s. 51.

⁷³ Srovnej. Tamtéž.

Bibliografie

Primární literatura:

PALACKÝ, F. „Krásověda, čili o kráse a umění knihy patery“. In *Dílo Františka Palackého, Svazek čtvrtý*. Uspořádal CHARVÁT, J., Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1941. 200 s.

PALACKÝ, F. „Krasovědné myšlenky“. In *Františka Palackého Spisy drobné. Díl III, Spisy estetické a literární*. Uspořádal ČECH, L., Praha : Bursík a Kohout, 1900. 70-76 s.

Sekundární literatura:

FISCHER, J. *Myšlenka a dílo Františka Palackého*. Praha : Čin, 1926. 302 s.

FOGLAROVÁ, E. „Vliv Kanta na filosofii a myšlení Františka Palackého“. In *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č.16*, Nový Jičín : Okresní vlastivědné muzeum, 1975.

KUHN H., GILBERTOVÁ K. E. *Dějiny estetiky*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965. 501 s.

LOUKOTKA, J. *Humanismus v naší filosofické tradici a dnešek*. Praha : Svoboda, 1974. 361 s.

MAJOR, L. „Palackého krásověda a německá klasická filozofie“. In *Acta universitatis carolinae. Philosophica et historica 1.: Studia Philisophica IX.*, Praha : Univerzita Karlova, 1986. 13-25 s. ISSN 0567-8293.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Devatenáctý díl. Praha : Vydavatelství a nakladatelství J. Otto, 1902. 1051 s.

PALACKÝ, F. *František Palacký. An Historical Survey of the Science of Beauty and the Literature on the Subjekt*. Editor. HLOBIL, T., překladatelé PATON, D. & M., Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. 99 s. ISBN 80-244-0371-4.

PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství*. Praha : ISV nakladatelství, 2001. 163 s. ISBN 80-85866-64-1.

PEŠKOVÁ, J. *Role vědomí v dějinách*. Praha : NLN, 1998. 140 s. ISBN 80-7106-217-0.

SOURIAU,É. *Encyklopedie estetiky*. Praha : Victoria Publishing, 1994. 939 s., ISBN 80-85605-18-X.

ŠMAHELOVÁ, H. „Hermeneutické aspekty v Palackého Krásovědě“. In ŠMAHEL, F. a DOLEŽALOVÁ, E. (editoři), *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*, Praha : Historický ústav AV ČR, 1999. 556 s. ISBN 80-7286-003-8.

ZUMR, J. „Novohumanistická složka Palackého filosofie“. In ŠMAHEL, F. a DOLEŽALOVÁ, E. (editoři), *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*, Praha : Historický ústav AV ČR, 1999. 556 s. ISBN 80-7286-003-8.